

„Milyen érzékeny, jaj, Uram, a mérleg”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XXIII. ÉVFOLYAM 2012. 12. (602.) SZÁM — JUNIUS 25.

ára 2 lej

Köpeczy Sebestyén József: exlibris az 1. oldalon, címerek a 15., 16. oldalon

- Jánosházy Györggyel beszélget
Gálfalvi Ágnes
- Ștefan Augustin Doinaș versei
- Sigmond István: Molekulák 30.
- Gaal György: Az utolsó erdélyi
heraldikus
- Szócs István: Elme futtató
- A NAGY KILOMETRIK

FEKETE VINCE

Kolomp

Ha előrevinnéd homlokod,
lecsuknád lassan a pillád,
rád dermednének csillagok,
s hullámozó bizonytalanság

öntene el, mint nagyvizek,
erdő rémeivel teli,
görgetvén remények, hitek,
s reménytelenség félelmeit.

Hallgatna belül a lélek,
sötét volna és éjszaka,
maradunk még, ugye Élet,
kolompolna a szív szava.

Március

Hogy lebéklyózz a félelem,
húz, levisz hínárosába,

villognak lent a csillagok
hidegen foszforeszkálva.

Valami szörny a szívedből
a gyomrod mélyére jut,

millió karját lefelé
viszi millió alagút.

Kitekintesz a szobádból,
olyan szépen ragyog a nap,

innen belülről úgy tetszik,
jégcsapok mind a sugarak.

Pince

Mint amikor a hűvös pincébe
küldtek borvízért gyermekkoromban,
nyár közepén, rekkenő időben
az udvarról könnyen lefutottam
a rideg és komor falak közé,
lebegő nagy melegeből hidegbe,
egy szál ingben, gatyában, forróra
kiizzadva és kimelegedve,
s a kellemesen hús palackkal a
kezemben, ott a pince földjén
megálltam szusszanni pillanatra,
szememmel riadtan körkörülvén
a föld mélyén levő éjszakában,
s uzsgyi, róttam a lépcsőket vissza,
ki az udvarunk fényes terébe,
hol testem újra nap hevét issza –

Úgy szeretnék még feljönni innen,
hová most valahogy lemerültem,
lúdbörözve és megkönnyebbülve
dörzsölni szemem: megmenekültem.

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között.
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKONT.

12

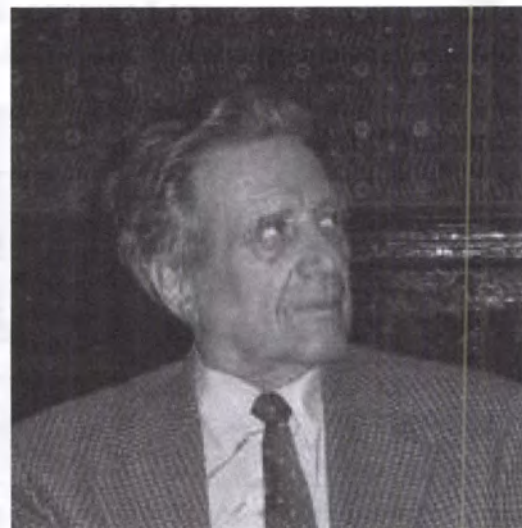
Beszélgetés a 90 éves Jánosházy Györggyel „A szonett ma is él”

– *Egyszer, Királyok éjszakája című Shakespeare-fordításkötete bemutatóján, egyórányi terefere után kénytelenek voltunk átadni a pástot az irodalmi est következő szereplőjének. Ekkor megegyeztünk, hogy majd folytatjuk. Most inkább azt javaslom: kezdjük el az akkor folytatott beszélgetést. Mikor és hogyan dőlt el, hogy Jánosházy Györgyből tollforgató lesz?*

– Mákszemnyi gyerek voltam, amikor már könyvet akartam, és a legszebb álmom az volt, hogy egyszer könyvtáram legyen. És képzelje, gyerekként elkezdtem gyűjteni a könyveket, és olvastam, amennyit csak lehetett. Akkor sok időm volt erre. Nem nagyon jártam játszani, futballozni. Időm volt, türelmem volt, hát olvastam. Persze, ahogy nőttem, ez mind nagyobb méreteket öltött. Azt lehet mondani, hogy ma is részben abból élek, amit középiskolás koromban összeolvastam, nyilván, ami addig volt. Ami azután jött, hát azt már később szedtem föl. Viszont a lényeg, mindaz, amivel az ember megalapozza az európai műveltségét, az már készen volt az én gyermekkoromban. Minden anyagi erőforrást könyvvásárlásra fordítottam, hogy hozzájussak ahhoz, ami fontos volt, hogy legyen, ahonnan elindulnom. Ez nagyon fontos: nem mindegy, hogy mivel kezd az ember, mivel alapozza meg a saját indulását. Mindig, minden alkalmat erre kihasználtam, és főleg erre használtam. Ilyen körülmények között elég hamar elkezdtem írni magam is, írogatni mindenfélét. Kezdetől fogva, érdekes módon, az irodalomban a vers meg a dráma vonzott. Drámába nem fogtam bele, de verset elég sokat írtam, sőt, nagy terjedelműeket, amiket persze már rég eldobtam, alig emlékszem rájuk, de megvolt a kezdet. Ezzel dolgoztam be magam – nem az irodalomba, de az írásba mint cselekvésbe.

– *Igen, az Erdélyi Helikon 1943-as számaiban találtam rá Éluard-fordításaira és egyéb írásaira (műkritikák stb.).*

– Ne felejtse el, hogy ’43-ban én már elég érett voltam, hogy úgy mondjam. Kölyökkoromban az volt a szerencsém, hogy franciául elég hamar megtanultam – ragadt rám a francia nyelv, mindig azt mondtam, hogy *c’est ma deuxième langue*, a második anyanyelvem –, úgyhogy azokban az időkben, még a vasfüggöny lebocsátása előtt, amikor a középiskolát már elvégeztem, a kezdő egyetemi években sikerült nagyon sok értékes francia kapcsolatot kiépítenem, amit mind én kezdeményeztem. Egyszerűen nevekkal és címekkel találkoztam a lapokban, és elkezdtem, mint ahogy fiatalemberhez illik, bátran írogatni az illetőknek. Furcsa módon, s ez azóta is lecke számomra, mindig mindenki válaszolt. Európában ma már nem szokás válaszolni. Kölyök voltam, nevem sem volt, de mindig, minden neves, meglett ember válaszolt, mégpedig nagyon komolyan, alaposan. Küldözgettek nekem lapokat, még könyveket is, úgyhogy sok mindent olvastam. Ugye, Franciaországban akkor történtek a bajok, a német megszállás stb., de felvettem a kapcsolatot a meg nem szállt területeken levő francia folyóiratokkal – a fontosabbak ott voltak akkor –, azokat nekem rendszeresen küldözgették. Én akkor – hogy mondjam? – *à jour* voltam a francia irodalommal. Így került a kezembe Paul Éluard. Később személyesen is megismertem – Kolozsváron méghozzá! Ez már később volt, valamivel a változás után. Mint kommunista, akkoriban bejáratos lehetett, és járt ide, a KGST-országokba, de ez valamivel később volt, ’47-48-ban. Mondhatni, hogy akkor idegenvezetője voltam Kolozsváron Paul Éluardnak. Na, de amikor megismertem őt, csak a verseivel találkoztam, a név teljesen új volt számomra, akkor még nem volt olyan híres, és... hát költő volt, ugye, ezt éreztem, én meg kezdő műfordító, fordítani kezdtem a verseit, és mivel akkor már... ’42-43-ban kapcsolatba kerültem a *Helikonnal* a saját verseim révén, amelyeket elég rendszeresen közölt, amíg létezett, így hát ezeket a fordításo-

Forrás: lato.ro

kat is közreadták. Annyira új dolog volt ez, én nem tudtam róla semmit. Írtam Benedek Marcellnek Pestre, aki akkor egy kiadónak volt a lektora – ennél a kiadónál volt nekem verseskötetem is, ami már nem jelent meg, mert a háború beleártotta magát –, szóval írtam neki, kérdezve, hogy ki ez, mi ez, ő meg válaszolt, hogy még annyit sem tud róla, mint én, pedig ő főleg franciás volt, nagyon tájékozott ember; na, így kezdődött Benedek Marcellel is az ismeretség.

– *Hogy tanult meg franciául?*

– Csak úgy, megtanultam. Rám ragadnak a nyelvek. Az iskolában volt francia nyelv, első gimnáziumtól, tehát nyolc éven keresztül tanították. Latin volt harmadiktól, és ötödiktől volt egy második nyelv, ami számunkra a német volt.

– *Az angol nyelvvel miként került kapcsolatba?*

– Úgy, hogy érdekelt. Engem a nyelvek érdekelnek, maga a nyelv mint olyan, mint jelenség érdekel, most az európai nyelvekről beszélek. Könnyen tanultam, és főleg a latin ágat. Annak idején, mint középiskolás, Kolozsvár legjobb latinistái közé tartoztam, aminek óriási előnyei voltak számomra. Nemcsak az, hogy később könnyebben tanultam az újlatin nyelveket, mert főleg azokkal vagyok ismerős, az angolt-németet nem számítva, de azokkal valamennyivel, kivéve a mellékágakat. Na már most, Márkos Albert tanárom egyúttal a könyvtár őre volt a kolozsvári Unitárius Kollégiumban, ahova jártam, s amelynek csodálatos könyvtára volt. S nekem olyan becsületem volt, hogy ott bármit megkaphattam; amit a felnőtteknek nem is adott ki az öregúr, nekem szó nélkül kiadta hazavitelre. Olyanokkal foglalkoztam, mint például Körösi Csoma Sándornak az eredeti, őskiadású tibeti nyelvtana. Ilyen előnyeim voltak. De a másik előnye, aminek még

Jánosházy György

Költő, műfordító, esszéíró, szerkesztő. 1922. június 20-án született Kolozsváron. 1942-ben végzett a kolozsvári Unitárius Kollégiumban. A Bolyai Tudományegyetemen jogtudományi (1946), a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskolán rendezői (1952) oklevelet szerzett. Egyetemi oktató, később a kolozsvári magyar opera művészeti titkára. Szerkesztő a *Korunknál*, majd az *Igaz Szónál*. Műfordítóként többek közt a latin, görög, hindu, német, portugál, spanyol, katalán, angol, román költészet tolmácsolója. Számos vers- és esszékötet, művészeti kismonográfia szerzője.

ma is, sokáig hasznát láttam, hogy nagyon könnyen tanultam az újlatin nyelveket. Mikor az elsőket tudtam, a többi aztán szinte magától jött, azt lehet mondani, mint például a portugál, teszem azt, amivel én nagyon furcsán kerültem kapcsolatba, oly módon, hogy '53-ban, amikor itt volt a Világifjúsági Találkozó Romániában, nagy volt a probléma, rengeteg tolmácsot kellett oda küldeni. Engem spanyol tolmácsnak küldtek el akkor, és amikor odakerültem, az a kellemetlen meglepetés ért, hogy kiderült, nincs portugál tolmács. Márpedig vártak – portugált nem is sokat, mert csak tizenegy jött, de jött több mint száz ember Brazíliából. Itt volt a nagy probléma: most mi legyen? És nem tudom, miért, megfogtak engem, és odaraktak főtollmácsnak. Én prüszköltem, tiltakoztam, hogy nem tudok egy szót sem portugálul, de nem úsztam meg. És így kerültem a portugál nyelvvel kapcsolatba. Fordítottam középkori spanyol nyelvből is, számon tartott hispanista vagyok a budapesti spanyol követségen, mert egyetlen magyar voltam mifelénk ezen a téren.

– Az idők folyamán milyen támogatást kapott a műfordításhoz?

– Nem üzleti szempontok szerint fordítottam. Azt fordítottam, ami nekem tetszett, ami engem valamilyen szempontból érdekelt. Így kezdtem és így is folytattam. Nagyon ritkán történt meg, hogy felkérésre fordítsak. Általában magamnak fordítottam. Azt válogattam, ami nekem tetszett. Például amit régi spanyol nyelvből fordítottam. Más nem foglalkozott vele. Engem az érdekelt. És pontosan azért, mert nehéz, mert egy tulajdonképpen már félig halott, levitézlett nyelvből kellett fordítanom, azzal kellett megküzdeni, s ez volt számomra az izgalmas. Hát ilyen vállalkozásaim voltak. Meg Marivaux, meg a Shakespeare körüli ügyek, nemcsak Shakespeare, hanem a korszak, ami bekerült az Apokrifákba (*Írhatta volna Shakespeare*. Marosvásárhely, 2012), meg más is, ami engem érdekelt, és amit fontosnak tartottam. Én azokat is fontosnak láttam. Nem üzleti szempontból, mert ha úgy vesszük, Shakespeare-t olyan sokan fordították, hogy nem is volt rá szükség azok után kullogni! Engem más szempontból izgatott. Az én Shakespearemet akartam fordítani magyarra, ami, mondom, a magamé. Az, hogy akadt rá kiadó is, az plusz öröm számomra, hogy nem hiába, nem a fióknak csináltam csak. De van, amit most is őrzök a fiókban.

– Dolgozik együtt más fordítókkal?

– Nem; kivéve egyetlen egy esetet, amikor Sütő Andrással együtt fordítottuk *A baltát* Sadoveanutól. Ez az egyetlen koprodukciós munkám. Inkább a kiadó kívánta, mert az egy speciális, moldvai, népies nyelv volt, ami tőlem távolabb állt, és Sütőhöz közelebb, ha nem is a moldvaisága, de a népisége. Ez hozta létre a közös munkát.

– Az 1960-as években vált az Igaz Szó szerkesztőjévé.

– '67-'68 fordulóján. Marosvásárhelyre már azelőtt is sűrűn átjártam, és mindenkiel kapcsolatban voltam, kezdetől: bizonyos értelemben együtt nőtünk fel – az irodalomban – az akkori szerkesztőivel. Természetes volt, hogy ide jöttem, és az is, hogy az *Igaz Szó* fele mentem. A vörös években verset nem írtam, kritikát és fordítást közöltem. Amikor a változás történt (a kommunista hatalomra jutása), én már nagyocská voltam, és minden érdekelt: szociológia, filozófia, már tizennégy éves korom óta. Voltak bizonyos elképzeléseim, volt bizonyos világnézetem... Amit a változás ígért, abban többé-kevésbé hittem. Hittem abban, hogy ebből valami jó dolog lesz, amikor vége lett a Hitler által fémjelzett korszaknak, amit tiszta szívből gyűlöltem. Ez a reményem hamar elmúlt. Megpróbáltam ebbe az új világba, az akkor még meg sem született, de remélt új világba beledolgozni magam, és az elején egy pár vers erejéig sikerült is; még próbáltam erőltetni egy darabig, összehoztam egy kötetet, amiről aztán lemondtam, nem is jelent meg soha, jobb is így, nem is szívesen venném most kézbe. Amikor elkezdtem másképpen és tisztábban látni, hogy ez a világ tulajdonképpen milyen és merre tart, akkor abbahagytam, mert azt mondtam, hogy ennek nincs értelme. Amit én szeretnék, azt nem lehet, sőt, egy adott pillanatban már veszélyes lett volna őszintén írni. Aki akkor élt, az tudja. Szóval abbahagytam... Írtam még kritikákat, fordítottam ezt-azt-amazt, és létrejött a Magyar Opera Kolozsváron. Már régóta zenével is foglalkoztam, most is nagyon szeretem az operát. Akkor átmentem oda. És mivel akkorra már elvégeztem a jogot, beiratkoztam a Színművészeti Intézetbe, rendezői szakra, és elmentem az Operába segédrendezőnek. Később lettem aztán irodalmi titkár, és változatos minőségben ott voltam szinte tíz évig. Onnan kerültem aztán vissza az irodalomba.

– A Látó 1990. decemberi számának fényképmellékletét nézegetem; a fotók a megújult lap szerkesztőségében készültek. Kellemes benyomást tesz rám,

hogy – egyesekkel ellentétben – Jánosházy György azóta sem kopaszodott meg. De az is, hogy a szerkesztők egymásra nézve beszélgetnek, előttük kézirat. Szemléltatomást jó a munkahangulat. Milyen emlékei vannak az Igaz Szóról?

– Én szerettem az *Igaz Szót*. Jó közösség volt, tehetséges, egy nyelven beszélő emberek, nem volt senki begőzölt. Később Hajdu Győző igen. Az elején ő sem volt. Normális ember volt, csak később, amikor politikai álmai kezdtek lenni, akkor borult ki magából. De akkor már főleg azzal foglalkozott, a lap rám maradt, mi csináltuk a lapot tovább, ő fenntartotta magának az ünnepi számokat, meg amiket kötelezőnek tartott, a többinek meg a politikai kontrollját. Azonkívül mi csináltuk a lapot. És az a lap jó volt. Ha meggondoljuk, milyen körülmények voltak, cenzúra... én tudom, mert a cenzúrával főleg nekem kellett veszekednem. Hajdu Győző a maga kontrollját gyakorolta, még a cenzúra fölött is, a maga szupercenzúráját. Ennek ellenére jó néhányszor találtunk olyan megoldást, hogy a cenzúrát is rá tudtuk venni: mondjon le az ellenkezéséről. Jópár fontos esetben is, például Sütővel kapcsolatban. Tehát nincsenek rossz emlékeim a lapról; rossz emlékeim vannak bizonyos kényszerekről, de ezek inkább rossz momentumai voltak a lapszerkesztésnek. Általában a munka jól ment, derűsen, összhang volt a szerkesztőségben, tudtuk, hogy mit akarunk, mit lehet, mit kell, mi az, amit muszáj, s mi az, amit lehet követelni.

– 1992-ben megalakult a Mentor Könyvkiadó. Jánosházy György egy ideig sorozatszerkesztőként vett részt a kiadó munkájában.

– A Mentorról jó kapcsolatom volt és van ma is. Mindig arra törekedtem, hogy lehetőleg jól közöljek, jó körülmények között, és úgy jelenjék meg, ahogy én akarom, ha könyvről van szó. Az utolsó pillanatig szemmel akarom tartani. Ez csak úgy volt lehetséges, ha egy városban lakom a könyvkiadóval. Én kezdeményeztem pár sorozatot. Az egyik volt a Mentor Művészeti Monográfiák. Megterveztem, igényes, európai külsőt szántam neki. Tudtam azt, hogy kikkel lehet dolgozni, akiktől minőségi munkát lehet követelni, akikkel szót is értek; volt egy-két vitám szerzőkkel, de akkor is keresztülvittem, amit akartam. Abban a pillanatban, amikor olyasmi történt, amit nem én akartam, akkor lemondtam. Azt mondtam, azt már nem én teremtettem, arra nem teszem az én

>>>>> folytatás a 4. oldalon

>>>> folytatás a 3. oldalról

nevem, arra tegye más. Így volt a másik sorozattal, a Könyvbarátokkal is.

– *Térjünk vissza a saját versekhez, a szonettekhez. Azt mondta, akkor hagyta abba a versírást, amikor nem írhatta azt, amit akart.*

– Hát igen, ezt évtizedekig betartottam. A nyolcvanas években kezdtem újra írni. Tudja, miért? Évtizedekig nem csináltam, de közben verssel is volt dolgom, irodalomban éltem. Felgyűltek bennem dolgok, és közben a légkör is kezdett változni egy kicsit, már hasadékok is keletkeztek a szőnyegen, ami beburkolta az egészet, akkor kezdtem ismét – az elején még lassan, hébe-hóba – írni egy-egy verset, s aztán belejöttem... Ez volt az önki-fejezési formám, ez, amiben az ember beszél, tudja. A versírás, az olyan. Annak a számára, aki arravaló. Olyan, mint a „Jó napot”. S elkezdtem aztán rendszeresen – nem túlajtva, nem ragaszkodom ahhoz, hogy évente egy vagy két kötetem jöjjön ki. Az én példaképeim azok, akikre ilyenkor mindig gondolok: a franciák között voltak ilyenek, hogy egész életükben írtak egy vékony kötetet. Na de annak mindmáig súlya van a francia irodalom történetében! Elgondolkodtató, hogy mi a költők sorsa. Például Petőfi. Hány versét tartják számon? Mitől nagy Petőfi? Nem attól a vastag kötettől, nem; attól a tíztől, ami a fontos benne. Adynál is ugyanez a helyzet. Nem szabad ezt hajszozni. Ne legyen sok: jó legyen.

– *Azt hiszem, most egyszerre látom is a kapcsolatot a szonett mint versforma és az ön költői alkata között. Hogy miért a szonett áll a legközelebb önhöz. Azért, mert az is ennyire tömör és jó.*

– A szonett egy tökéletes forma. Én szeretem a rendet, harmóniát a zenében is, nem szeretem, amit mostanában csinálnak: csupa zörejből, lármából áll. Mozartot szeretem, Bachot, Beethovent, azokat szeretem, akik egy összeálló, harmonikus világot tudtak létrehozni. Az irodalomban is. A szonett az irodalomban, a versben az a forma, amely egyrészt az embert mértéktartásra kényszeríti, mert tizennégy sor, nem lehet bőbeszédűsködni. Azonkívül az egésznek van egy olyan beosztása, ami megfelel az arany szabálynak, tökéletes egyensúlyt biztosít az egészben, amelyet nem szolgai módon kell betartani, legalábbis egy modern költőnek, de ami mégis arányt terem a mondanivalóban. A költőt a forma, ha jól alkalmazza, fegyelemre, harmóniára kényszeríti. Kell a szabály. Nem olyan szabály, amit az irodalmi bürokrácia kitalált; az a szabály, amelyet az ember-

nek, a művészetnek a kötelező belső fegyelme követel meg az embertől. Ahogy az embernek kell legyen gerince, annak is kell: itt kezdődik és végződik. És kellenek az arányok, mert ha nem, akkor torz lesz, akkor vagy alul rövid, vagy felül rövid, vagy mit tudom én. Mint az ember is. Ez tökéletesen megvan a szonettben.

– *De vannak más versformák is, ugyancsak kötöttek.*

– Én mindegyiket elfogadom, de az én számomra a szonett volt az a forma, amiről úgy éreztem, hogy megfelel. És arra is alkalmas, ugye, hogy a lírát drámai formába öltöztesse. Kisgyermek voltam még, amikor szöktem ki az ablakon, hogy színházat láthassak. A színházat szerettem, benne éltem, benne élek azóta is. A dráma mint olyan mindig vonzott, és ösztönösen – nem valami elméletből – a szonettet is mindig drámai kifutással építettem föl, azaz úgy, mint egy kis drámát. A novella is tulajdon-

Jánosházy György – Nagy Imre rajza

képpen elbeszélésbe öltöztetett dráma, más, mint a regény, más a formája, más a belső felépítése. Ez a helyzet a szonettel. Ez nem kötelező. Lehet ilyen, olyan, amolyan módon is elgondolni, de én így éreztem a magaménak, ha drámai kicsengés felé építem föl, tehát valamilyen a drámára emlékeztető csattanóval kell befejezni. Ugyanakkor ez zenei forma is: mint ahogy a szimfóniában van négy tétel, ennek is van négy szakasza, tehát van zenei formája is az egésznek, amit érvényesíteni kell. Ezért vagyok a rímes verselés híve is, a jó rímes verselésnek, mert szükség van arra a zenére. A költeményt valaha énekelték. A vers édestestvér a zenével. Jó pár évtizede

megfosztották, sajnos, a zeneiségétől a verset, elég nagy hiba, rövid életű is lesz ez, mert nincs, ami megtartsa. Zene nélkül nincs költészet. Persze a zene sokértelmű dolog, nemcsak a rím adja! Néha ront rajta. Én ezért kötöttem ki a szonett mellett, és, tegyük hozzá, nagyon érdekes, hogy egyes nagy népek költészetében, mint például a spanyol is, teszem azt, a szonett még ma is él, és újra és újra felbukkan, sőt, még minálunk is van egy reneszánsza, Nem, a szonett halhatatlan. Mert a jól művelt szonett telitalálat: nem tud meghalni.

– *Egy ilyen óriási elméleti tudásnál, mint az öné, felvetődik a kérdés, hogy valahogy át kellett volna, át kellene adni. Önnek ott lett volna a helye egy bölcsészeti kar professzorai között. Hogy „sikerkült” ezt elkerülni?*

– Nézze, én tanítottam egy évig a kolozsvári Színművészeti Intézetben. Ez olyan korban volt, a negyvenes évek végén, amikor a régi egyetemek módjára, maga állapította meg az intézet, hogy mit tanít. A színjátszás történetét tanítottam, amit ott fontosabbnak tartottam a drámatörténetnél, és tartanék ma is, mert a színészek ez a fontosabb. Az akkori körülmények között nehéz volt összeszedni az anyagot, de izgatott, mert új, mert érdekes volt. Később, 20-25 év múlva összefutottam volt diákjaimmal, akik még emlékeztek az órákra, tehát bizonyára jól csináltam. Ha jól csináltam, az azért volt, mert engem is lelkesített a feladat érdekessége és fontossága. Na, ezt egy évig csináltam, és rájöttem, hogy én nem tanításra születtem. Még egyszer, a kilencvenes években volt egy olyan ötletem, hogy a Soros Alapítványnak javasolom egyfajta fordítói szakkollégium létrehozását, ahol tanácsokat adhatnék az ifjú műfordítók-nak, irányíthatnám őket, de erre nem kerülhetett sor.

– *Mivel foglalkozik mostanában?*

– Bár eredetileg nem állt szándékomban lefordítani őket, elővettem Shakespeare két „slágerét”: a *Rómeó és Júliát* meg az *Othellót*. Azért nem akartam foglalkozni velük, mert már létezik nagyon jó fordításuk, de nem bántam meg, hogy meggondoltam magam. A Shakespeare-fordításokkal többek között az a célom, hogy színpadon jól mondható szöveget adjak a színészek kezébe, és azt hiszem, ezt a *Rómeó és Júliában* is sikerült elérnem. Elővettem Marlowe *Tamerlánjának* lefordíthatatlanul maradt második részét is. Volna még tehát ten-nivaló, csak egészséges is legyen hozzá.

GÁLFALVI ÁGNES

HERTZA MIKOLA

Elsietett történetek

Tarhold Ignác kissé idegesen kezdte a napját.

Érthető, hiszen munkahelyügyben volt találkozója tíz órától. Állásinterjú. Már régóta munkanélküli, családja nyakán, harmincegy évesen. Két egyetemi diplomával. (Nem mintha szülei az egyetemi éve alatt ráköltött pénzt befektetésnek vették volna, valami haszonra várva. De hát legalább élni tudjon a saját lábán. Ne az ők nyakukon. Már az is haszon volna.)

Tarhold Ignác nyugtalanul aludt, izadtan ébredt. Valami furcsa álma is volt, hogy lett munkahelye, bement a főnökéhez két szabadnapot kérni, és nem kapott. Még mit nem, mondta neki gúnyosan az álmobeli főnöke.

Még jó, hogy felébredt. De így is ideges volt. Félelem szorította gyomrát. Pedig nem volt igazán semmi veszítenivalója. Felveszik vagy nem. Ennyi.

Kimint a fürdőszobába – elsőnek ébredt – és jó hideg vízzel megmosta az arcát. A végén beletemette arcát a kellemes illatú törülközőbe, jól esett neki. Nem is súrolta, csak hagyta, hogy a törülköző beigya a vizet.

Amikor belenézett a tükörbe, látta, hogy baj van.

Nem voltak arcvonásai. Véletlenül lemosa őket – mivel nem súrolgatta a törülközővel, kizárt, hogy levakarta volna magáról. Gyorsan szembespriccelte magát még egy kevés hideg vízzel, majd belenézett megint a tükörbe, hátha. De nem. Megcsípte arcát, meg is jelent egy piros folt rajta, de hiába. Egyértelművé vált: többé nincsenek arcvonásai.

Már nem csak a félelem, a pánik is a gyomrát szorította. Leült a vécére, gondolkodott. Hitetlenkedve rázta a fejét, tenyerébe temette arcát. Megpróbált megnyugodni. Miután lehúzta a vécét, gyorsan megborotválkozott – pedig nem is volt borotvás. De remélte, hogy a pengével lehúzott borotvahab alól arcvonások fognak előtűnni.

Hát nem. Ugyanúgy sima semmi. Nem ismert magára.

Kint már a reggelit tálalta az édesanyja, az apja tasakos teát lógatott a kedvenc csészéjében gőzölgő forró vízbe. Döbbenet néztek rá – de felismerték pizzamájáról, hangjáról –, míg ő sírva mesélte, hogy mi történt. A beülő csendben anyja elkeseredve tördelte kezét a törölrongyba, apja tekintete mereven sülyedt a színeződő forró vízbe, kezdett eleget lenni az egészből. Főleg a fiából.

– Mindig csak a fuzsitusság, a fejtelenség! – sziszegte végül dühösen, vörös arcú, belecsapva a kanalat a csészébe.

Lencse Zoltán sok mindent tapasztalt hosszú káderosztályos karrierje folyamán. Nem könnyű emberekkel dolgozni.

Ma is jól emlékszik arra az esetre, amikor az állásinterjúra jelentkező, villogó tekintetű fiatalember átadta neki az önéletrajzát.

– Ne haragudjon, de mivel ez irodai munka, nagyon fontos a helyesírás ismerete!

rete! – szúrta oda egy kissé gúnyosan a lelkesen bólogató jelentkezőnek, miután végigfutotta a lapot. – Maga meg egy nagyon durva hibát ejtett itt a hobbyk, különféleknél.

– Nincs ott semmiféle hiba, ez az én igazi kedvenc időtöltésem, nagy tapasztalatom van benne – vetett egy pillantást a fiatalember a felmutatott lapra.

Lencse Zoltán újraolvasta, és kirázta a hideg.

Hobbi: tanulok, fejlődöm, figyelek – emészttem a halottakat.

A végén már majdnem örvendett, hogy keresztapja kapcsolatain keresztül felvették a városi szállodához, a recepcióra. Két egyetemi diploma mellé talán nem a legtesthezállobb, de az idegennyelv használata miatt egészen értelmiségi munka. Néha londínerkedett is, cipelte a vendégek bőröndjeit, taxit rendelt nekik, ébresztette őket telefonon – jól jött a borraivaló csekélyke fizetése mellé.

Egy reggel hatalmas cirkuszra ébredt a szálloda. Az egyik vendég, a harmincéves osztálytalálkozója hazaérkezett ausztrál állampolgár hajnalban lődörgött be a bankettől, és fél órai tanácstalan jövés-menés után jelentette felháborodva: eltűnt a szobája.

Hamarosan az alkalmazottak elnéző, kissé gúnyos csitogatása pánikká alakult: a 308-as szoba valóban eltűnt! A lift melletti második ajtó immár a 310-es számot viselte – a többi szoba pedig mind ott volt a szokásos helyén. A 308-as nem volt egy emelettel lennebb vagy fennebb se, egyszerűen eltűnt, szőróstól, bőröstől, ágastól, fürdőszobástól, légkondicionálástól.

Az ausztrál állampolgár egészen ellen-szenvesen viselkedett, a szobában maradt értéktárgyai felborzolták idegállapotát. Nem lehetett hatni rá szép szóval, higgadt nyugalommal. Végül a felidegesedő recepciósnak nem bírta ki, és tett egy gyanúsítással felérő megjegyzést, miszerint a kliens szobafoglaláskor aláírásával vállalta, hogy elmenéskor hiánytalanul átadja a szobát.

– Arcátlan paraszt! – ordította válaszul a meggyanúsított ausztrál állampolgár.

A lemosott arcvonású recepciónak nagyon rosszul esett. Két egyetemi diplomája mellé ne nevezze senki parasztnak.

Lencse Zoltánné elszorult torokkal várta a viszontlátást. Ez maradt élete nagy szerelméből: tíz évente egyszer találkozónak, beszélgetnek. Igen, az osztálytalálkozón, amikor ő is hazajön. Távol van Ausztrália. Messze sodorja az élet egymástól az embereket.

Ejh, ha még egyszer újra lehetne élni az életet!

Vajon akkor is dacosan nemet mondana?

A férjével, Lencse Zoltánnal csak egyszer beszéltek erről a dologról, pontosan tíz éve. Azóta se. Ott van köztük, de nem mondják ki. Akkor az egyszer, azon az őszinte, hosszú éjszakán férje szemébe vágta: mi bizony teljesen elhidegenültünk egymástól.

Lencse Zoltánt akkor nagyon kirázta a hideg. Szakmai ártalom: nagyon érzékeny a nyelvtani hibákra.

Hildáéknak egyszer csak úgy lett egy plusz szobájuk. Csak úgy! Fürdőszobával együtt, ami ebből a plusz szobából nyílt, tusolóval. Kád nem volt benne.

Férjével megbeszélték, hogy ezt nem jelentik a tömbházfelelősnek. Senkinek sem hiányzik a komplikáció. Meg a plusz költségek.

Amikor ez a szoba megjelent a szűk folyosó végén, ajtaján egy aranyozott számmal – már nem emlékeznek rá, hogy mennyi volt, gyorsan leszerelték róla, és eltűntették –, egy hatalmas bőrönd is volt a szoba közepén levő franciaágyon. Mellette meg egy kibontott levél, *Életem nagy szerelme* megszólítással.

Annyira jó illata volt az ágyon levő ágyneműnek, hogy aznap este benne aludtak. Hilda, a férje és a két gyermek. Jól elfértek. Gondolhatták volna, hogy a csodák nem tartanak több napot: reggel nagyon kellemetlen érzés volt kitárni az ajtót, és a város szállodájának folyosóját megpillantani, a saját, otthoni helyett. A férj magára vállalta a nehezét: kilopózott és – sajnos nem minden feltűnés nélkül – pizzamásan hazament elhozni a család ruháit. Hilda és a gyerekek addig megbújtak a folyosó végén levő takarítói kamrácskában.

Lencse Zoltán szürke arccal ült a váróteremben. Mint halálos ítéletét váró rab a tárgyalóterem előtt – rövid, futó pillantásokat vetett az orvos úr irodájának ajtajára. Minden ajtónyitásra megrezzent, belemart a félelem. Nem akarta, hogy őt szólítsák. Még nem akarta megtudni. Pedig marhaság, mert előbb-utóbb ő következik. Hamarosan megtudja az eredményt. Ha akarja, ha nem.

Benne van a fejében – gondolta. Onnan öl. Kifelé, befelé.

A másik ajtóra nézett, amin éppen egy öregasszony jött ki, nedves kezekkel. Tekintete az ajtó feliratára csúszott. Vértüdőszoba, olvasta. Szíve elszorult. Tudta, hogy nem ezt írja ott, de ő ezt látta.

Mint ezelőtt egy hete, amikor elkezdődött. Feleségével elmentek házassági évfordulójukat megünnepelni. Vacsoráját fogyasztva akárhányszor nézett a patinás helyiség feliratára, mindig ugyanazt olvasta: kétértelmű.

Örület...

Tarhold Árpád szürcsölgötte a forró teát, és nézett ki az ablakon. Innen fentről, a tömbház ötödik emeletéről jó messzire el lehet látni. Látta a távolban a temető kapuján kilépő, száját törölgető fiatalembert – mit keres ez is ilyen korán a temetőben? –, amint beleolvad a munkába siető tömegbe.

Most mégis egészen közelre nézett. Dobrai, az alsó szomszéd érkezett haza valahonnan, sietős léptekkel. Ijedten forgatta a fejét, mint aki nem szeretne senkivel sem találkozni. Ami mondjuk nem is furcsa, tekintve, hogy egy csikos pizzama volt a ruházata.

Tarhold Árpád nagyot nyelt a keserű teából. Sziszegve morogta maga elé, fejét csóválva:

– Mindig csak a fuzsitusság, a fejtelenség!

6

>>>>>>>>>>>>

között is! Milyen egyéni regisztráltak bűnnek fel!

A nem felvett, „egyedi, becsületes” nevek mind közkeletűen hatnak, mégis mintha oly ritkák lennének: *Vörösmarty*, *Madách* és a titokzatos nevű Mikszáth? Mixát? A fém nevek között az *Arany* oly ritka, mint a valóságban, de az János és László!¹⁶ Milyen szembemosolygó a nagy „kismester” – *Édes Gergely* neve! (örömhöz több örömet töltött úgy bűn túl jutunk, s kuruculuccú futunk). És *Virág Benedek*: – mint egy finoman festett korsó. Milyen feltűnő, hogy a jó íróknál-költőknél a sok „feudális” és „dzsentrí” név is milyen egyénien zeng: *Kisfaludy*, *Jókai*, *Ady*, *Krúdy*, *Kosztolányi*, *Kodolányi*, *Zempléni* nem hat „kiürült úri” névnek, hanem „bensőnkkel együtt lélegzőnek”.

Szembetűnő hát mégis, ha nem is numenológiai alapon, de lélektanilag: a nevek hatnak, visszahatnak viselőikre! A jó hangzású nevek alátámasztják az önbizalmat, a „közönségesek kompenzálnak szerencsés esetben, tehetségesek: csak azért is! Mindkét magatartás erőtartalékok halmozásával jár, s innét már legalább annyira akaraterő kérdése a siker, mint tehetség!

Tanulmányosak a felvett és fel nem vett nevek példái is: *Petőfi, Gárdonyi Géza* – telitalálat! *Márai* sikerébe is – különösen külföldön – belejátszott a jól eltalált név. *Szabolcska Mihály* nevének elegyes íze még nem kelt destruktív interferenciát, azonban *Kassák Lajos* befogadottsága nagyobb lett volna, egy vagy magyarabb, vagy „idegenesebb” névvel. Az nem igaz, hogy az idegen név mindig taszít (pláne ma nem igaz). Például *Passuth* László népszerűségét pillanatig sem csökkentette az idegen név, mint ahogy – nem akarok blaszém lenni, de – *Kossuth* Lajosét sem!

Ha az irodalomtörténész *Pomogáts Béla* munkásságának óriási ügybuzgalma és szívóssága ellenére sincs tekintélye, abba belejátszik neve, amely egyszerre idézi a pogácsát és a csámcsogást. Sajnos, *Karácsony Benő* írói nevének utótagja, bizonyos régebben elterjedt kabaréadomák, ugratások miatt megzavarja az olvasót; nagy kár, hogy nem őrizte meg a *Bernáthot*. *Klebersberg Kunó* mérhetetlen érdemei ellenére, neve miatt nem lett eléggé befogadott; sőt, ismert sem! *Szathmári Sándor*.

a *Kazohinia* szerzője, világhírű lehetett volna *Zothmar Sandur* néven – így, magyar olvasók közt sem elég ismert.⁷

Végül, más síkra térve, a nevek ritkaságának is megvan a maga külön varázsa: lásd *Dsida Jenő, Sziveri János, Czuczor Gergely...* S az enyhén disszonáns összetételeknek: *Móricz Zsigmond, József Attila.*

Praktikusan nézve, az írói név a hatáskeltő eszközökhöz tartozik; ezen túlmenően azonban *név és lélek mágikus kölcsönhatásban éltetik egymást...*

Jegyzetek

¹Kázmér Miklós: *Régi Magyar Családnevek Szótára*, XIV–XVII. század 1993.

²Meggyondolatlanság kijelenteni, hogy valamilyen név „nincs”. Pl. szó táram csak *Ónos*, *Ónozó* alakot ismer; az Al-Duna mentén találkoztam *Őn* nevű személlyel, Moldvában van Ónfalva. „*Ezüst*” névvel nem találkoz-tam, de lappanghat, esetleg lefordított névként. A *réz* név mögött lehet félre-rés is, mert létezik *REZ*: hegy- és erdőnév!

³Ha írásban nem is találni nyomát, vannak trágár nevek is, köztük testrészek nevei. Egy bösz nyelvész állította, *fenéke* csak a fazéknak s a pohárnak van, az embernek csak *s...e*! Nem igaz; a *fenék* hangrendi párhuzama a *fonák*, térbeli ellentéte a *fan*(tájék), *pubis*, *szeméremdomb*. Sokféle a népnyelvben fon alakban is használják, „népi pornó” daloska: *Gyere este a fonomba*, rövid o-val.

⁴Szedes Fábrián, 1794–1859, szerzetes, tanár, író (*Azrael halála*), nyelvész; kiadatlan gyökszótár, néprajzkutató, tanulmány a palócokról.

⁵A *meggy* szóval az a probléma, hogy a gyümölcs nevétől függetlenül létezett *Medgyes*, *Meggyes* nevű székhely főnemzetség, lásd a Sopron melletti *Fertőmedgyestől* – *Aranyosmeggyesen* át – a vöröstoronyi „Meghies” patakig.

⁶Aranyék családjával távoli rokon: Arany Ágnes kortársunk, író. Ismertem e családból majd' 50 évvel ezelőtt Júlia nevű költőjelöltet, de nyoma veszett, D. E. hibájából.

⁷Jókai először *Jókai Móricz* néven jelentkezett; szerkesztője „kijavította” *Mórnak*. Erre ő a szerkesztőnek, Tóth Lőrincnek így válaszolt: „Tóth *Lőr* úrnak”. Később mégis csak a *Mórt* használta. Ennek következtében esett meg vele, hogy amikor negyven esztendőς érettségi találkozájára utazott, a vonaton egy volt osztálytársa így szólította meg: „Te, Móricz, mi volt veled, hogy negyven évig semmit sem hallottunk rólad.” – Én magam Szilágyi Istvánt és Szálinger Balázst próbáltam rávenni valamilyen frappánsabb, másiktól le nem járatott vagy nem használt írói álnévre, ám eredménytelenül. Pedig inkább ne ismerjen rád a szomszédod, de ismerjen a világ...

SIGMOND ISTVÁN

Molekulák 30.

Farkasok

Már észre se juttat, hogy a világ menetének egy százalékát írott törvények szabályozzák, ő az egy százalékon kívül élte az életét, az íratlan törvényeket viszont a génjeiben hozta magával, az öröklődő tulajdonságok mellett ősei tudását, félelmét és hitét születése előtti életekből merítette, a saját valamikori életeiből is bizonyára, csakhogy ezt bizonyítani nem tudta, nem is volt kinek, nem is lett volna értelme az üres falakkal megosztani a mindenkorí újratерemtés misztériumát, tulajdonképpen mibenlétét és várható végkifejletét, amelyet ő maga sem tudott, de egyetlenegy részletével tisztában volt, ezért érezte kíváncsiatlannak magát, mert az égboltozatról is le tudta olvasni a csillagok közé vésett szavakat, a tücskök ciripelésében is benne volt, a föld lehelete is ezt jelezte, és mégis, az írástudók alig merik leírni ezt a nevetéségesnek tűnő, érzélgősnek elkönyvelt, már-már gyermekigazságot, amely a Mindenségre kivetítve mindenkoron érvényes volt és marad: élni kell! Hogy hogyan, meddig és tulajdonképpen mi végre, ezek mind olyan kérdések, amelyekre hiányoztak génjeiben a válaszok, s amúgy sem érezte hivatottnak magát, hogy véleményezze a létezést, élnie kellett, ez volt az egyetlen feladat, kénytelen volt hát a tölténytár teljes tartalmát a farkasba eresztetni, amelyik két-három méterről lendült feléje, hogy szétmarcangolja a fejét, a testét. Az állat tetemét nem hagyhatta az erdő szélén, az íratlan törvények felháborodottan ordítottak volna benne, hogy a természet elrondításának cselekvő részesévé züllött, így hát megragadta a hulla farkát, s magával húzta a kétszáz méternyi távolságban épített erdészház udvarára, a hová az egyszázalékosok felségterületéről elmenekült jó néhány éve. A dögöt hasra fektette az udvar közepén, fejét bele akarta nyomni a talajba, de ezt nem nagyon lehetett, elég kavicsos volt a környezet, a nyitott szájú holttest viszont azt az érzetet keltette, hogy a földet akarja felzabálni, vagy megharapni legalább.

Másnap reggel a mi emberünk szokatlan csendre ébredt. Mintha odakint nem lett volna élet. Vagy legalábbis szünetelt. Persze tudta, hogy ilyesmi soha nem következhet be, de azért nem sietett, egyre csak odázta a pillanatot, hogy szemrevételezze a kinti világot, az egyszobás ház egyetlen ablakán kilátott az udvarra, s a kerítés mögötti erdő egy jókora részlete is látszott. Tulajdonképpen ugrani akart, de végtagjai egy lassított filmben éltek, azazhogy imitálták a létezést, de valahogy csak odakerült az ablakhoz. Az udvaron feküdt a kivégzett farkas holttesteme, s a kerítésen túl, az erdő alatti dombtetőn ott álltak a társai, tizen-tizenketten, szobormereven. A lassított film is elszakadt, a gének felmondták a szolgálatot, a gondolatok haldokoltak, a csend beköltözött a testébe. És közelebb jöttek a farkasok. Az egyik átlendült az alacsony kerítésen, a többiek is felsorakoztak az udvaron. Aztán megindultak a ház felé. Egyetlenegy hosszú vonyítás hallatszott, az egyik fenevad áttörte az ablakot, s berepült a szobába. A többiek sorban utána. Odakint a halott farkas földi maradványait társai a ház felé jövet a hátára fordították, nyitott szájával felfelé meredt, meggörbült lábai felmutattak az égre.

2011.

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zsolt

LÁNG ORSOLYA

Két fényképre

1. Makkai Bence: Legyek

A gyom fölött, a gát fölött
száz aranylégy-szárny köröz,
fátylukon a nap ragyog
a lég a gyomnövényre rogy.
A déli párák megtörnek
kavarják légörvényeik,
testük (mintha porszemek)
a könnyes ég szemébe megy,
jobbra-balra víztükör
kettéosztva tündököl
üti fénygolyóbisát
mint hálón, a gáton át
medrén kívül leng az ár
nincsen gát és nincs határ,
szép aranyporrá törött
a víz, a föld, a lég fölött.

2. André Kertész: Hazatérő hajó

Horizonton oszcillál egy törékeny gálya.
Vagy fekete lábain fut haza
a fényes járdán, mintha vizen járna.
Az előtérben roppant pocsolja,
fa képe benne, tótágast lebeg.
Az út szélére húzódott padok,
egyenes vonallal, mint szikár özvegyek,
hunyorogva nézik a fedélzetet.

A preparált állat szerenádja

Prémem csomókban hullik el, és sosem nő más helyette.
Szóróm molyoknak otthona, bőröm a szű megette.
Üregeimből szalma lóg. Magamra öltöm nyelvemet.
Fogsorom darabokra hull, ha diorámám megremeg.

A költöztetések nyomát, mint téli bundát, viselem.
A hátamon megül a por, és ellepi üvegszemem.
Menekülésre kész inak merevítik ki fura létem --
tetemem élethű szobor a mulandóság tengelyében.

Fajtársaim felismerem, hisz ők is formalin-szagúak,
nevük akkor is látható, ha színeik már elfakultak,
táplálék-láncban, mozdulatlan, körtáncot járunk szüntelen
az áldozat-vadászmezőkön örökké zöldülő gyepeken.

Jövet

Mindig akkor szűrom el,
mikor már majdnem sikerül.
Mindig akkor szólok el,
mikor már éppen kiderül.
Mindig akkor leplezem,
mikor már úgyis köztudott.
Mikor az áldás van velem,
én mindig akkor pusztulok.

Miért ne látnánk tisztábban

Hogyha eltévednél, útbaigazítlak.
Bármit elvétenél, én majd kijavítlak.
Előkeresem azt, ami elkallódott.
Szétválasztom, ami egyberostálódott.
Hogyha zavarba jössz, kíségtlek onnan.
Hogyha elkeseredsz, kimozdítlak onnan.
Nem tudsz már figyelni, én majd megfigyelek!
Nem tudsz megfelelni, én majd megfelelek!

Mindaddig, míg egyszer elfogy a türelmed,
s figyelmed (mi ma még arra is kiterjed,
hogy morzsákat hullass, hogy hozzád találjak,
hogy helyet-közöt hagyj, ahová beálljak),
ezt a szimbiózist összetartó láncot
visszabontod, széthull gondoskodásod,
s ékes jelei, a mosnivaló, vásott
ruhák, fontosságom tápláló lakásod
megérzik kikezdett hibátlanságuk –
nem fogsz hagyni semmit nyitva, sem égve,
hogysem gondoskodásom utolelérje,
ez a minden levegőt elorzó.

Protéziseiből kivedik a torzó.

Fotók

– Már itt is vagyunk. Köszönöm, hogy segíteni akart.

>>>>> folytatás a 10. oldalon

>>>>> folytatás a 9. oldalról

– Jó lesz.
Kibámult az ablakon, a szürkületbe, amelyben megjelent az eső. Honnét? Fülledt nyári meleg lepte meg, kábult, talán zivatar is lehet, gondolta.

– Feri.
– Tessék.
– Semmi.

Majd kis szünet után.

– Mesélj még. Mit csinál Ludmilla? Hogy van? A ribizlielrakáson kívül.

– Új a haja.
– Megfestette.
– Igen, egy árnyalattal vörösebb. Meglátod.

Iván elmosolyodott.

– Jó. Jó, hogy mondd.
– Itt felveszem a festéket.
– Várlak.
– Ki is szállhatsz.
– Lehet, hogy kiszállok.

Ferenc sebesen kiugrott, az ajtót gyakorlati mozdulattal csapta be, hátrasietett a raktár bejáratához és beszédbe elegyedt a zöld kezeslábas emberrel, aki átvett egy listát, tovább Iván nem követte. Az épület hátsó részén ugyanaz a por, ami a színházon, ugyanazok a repedések, ugyanaz a repedés a betonon, Marika is ugyanaz. Ugyanaz a gondolat róla. Visszamehet a színházba, hamarabb is, mint nyolc nap. Ki tiltja meg? Kérdezősködhöz az ügyelőről. A teljes nevét a próbatalálóról ismeri. Inkább tölle szeretné tudni. Személyesen. Mondja, kérem, én mégis személyesen szeretném megtudni, a teljes nevét. Iván, hülye vagy. Majd találkoztok. Kérdezni akarok!

Ferenc hordta a festékeket, boldogan és alázatosan a kisbusz hátsó részébe, mekkora lendülettel! Hiszen már egy évre valót is, akár egy évre való fehér festéket is szállíthat, teljes családjával, Millával, Milla elől, ahová Iván ül, vagy ha Iván olyan vendég épp, akkor hátrébb, a gyerekekkel, Petivel és Judittal, ez már öt, Iván mellé is ülhet Ludmilla, vagy Iván meghívottja, hat személy és még mindig nincs tele. A vállalaté, igaz, a vállalatban még két személy van Ferencen kívül, inkább csak szervezők, a munka dandárját Ferenc végzi. Van lemezlejátszó? Nézegette a műszerfalat. Majdnem új a motor.

– Na, indulhatunk is haza. Kipakolok. Meghívlak vacsorára.

Iván felujjongott az örömtől belül, akár egy hároméves, ám meglehetősen felszegt volt örömei kimutatásában. Ferencről tudta, Ferenc tudja, ismeri őt, ismeri, tudja, hogy örvend, mi mást is tudna tenni ember, ha vacsorára hívják. Ezért az ismeretséget, a tudásáért legalább ilyen hálás volt Ferencnek. Erre sokminden épült közöttük, a családdal. Ivánnak nem

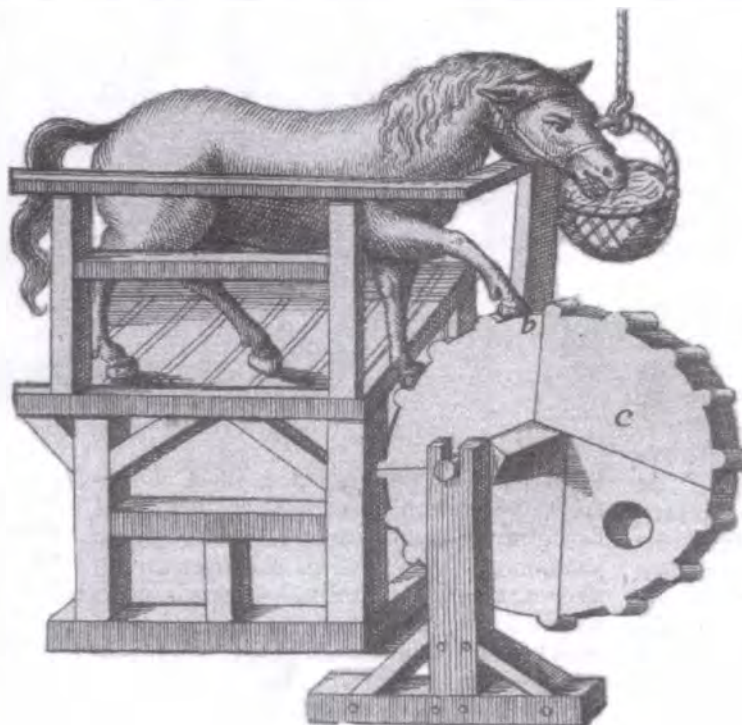
kellett folyton visszaigazolást adnia, ami megnyugtatta; fényképezés közben mást se tett, mint utasított és biztatta modelljeit. A színészekkel szerencsésen alakult, ők maguktól tudták már, ismerték a dörgeést, előre tudták arcuk minden mozdulatát, tudták, hogy néznek ki, mikor dühöse és mikor szendék, a fényképeken pedig teljes alakításuk érettségét igyekeztek visszaadni, mert az arc már úgy átalakult, hogy pihent állapotban is hatalmas keresztútnak számított, ahonnan egy-egy izomrándulás visz a kéjencőtől a zsarnokhoz keresztül az örvendő csatládőig, vagy mit is mondott az idősebb? ő most lovagot játszik. Iván annyit felismert magáról, hogy ő nem tudja az arcát. Ferencé pedig jámbornak számított előtte.

– Mesélj csak – kezdte Ferenc még az úton, a gondolatát kitalálva, kiket fényképeztél ma?

– A színészeket?
– Ma fényképezted a színészeket? Nagyszerű! Kiket?

– U-t és X-et.

Megnevezte a két híres művészt.

Jólesett Ferenc kérdezősködése, aki bőségesen kérdezett és fűzött a válaszokhoz megjegyzéseket, úgyhogy végül is Ferenc mesélt, Ferenc kitalálta a délutánt, több változatban is, Iván pedig rábólintott valamelyik változatra és a descartesi szabályok szerint kizárásos alapon végül is eljutott egy meghatározáshoz, amelynek szélein sejteni kezdte, kicsoda ő, mi történt aznap, a délutáni kábulatot, sőt, akár az utazást is. Hízelt a tehetsége, a hatalma, amellyel hírességekről mesélhetett és elhitték a véleményét, igyekezett tárgyilagos lenni, pont ezzel hangsúlyozva néhány személyes megfigyelést a szem alatti ráncokról, és aztán Iván álmódzott tovább, mert hány meg hány szem alatti ránc van! A bonviván ráncai

újkeletűek, te nem is veszed észre őket, jó ez, a klasszikus ember, erős fény-árnyék hatás, a soványak irtózatossá válnak, én nem szeretem a vézna nőket, egyet kivéve, na mindegy, kiugrik az arcson és mély gödör a szem, szóval nem látod a bonviván ráncait, ha maszkírozak akkor fiatalodhat öt-hat évet, alkatától függően, de te, Ferenc, nem irigylem őket nappal, a te arcod, a tettek csodálatosan szép.

– Az övék is, színészek, átalakított.

– Az. Színész-arcok. Játszanak. De a tettek: üde.

Szégyellte ezt a szót, ezt lányoknak és füveknek mondják, és Ferencnek aztán úgyis mindegy, hátha Ludmillára máskepp néz, a vörös háján kívül is, vajon látják? Nem tudják, nem is kell tudják, nem színészek, hogy mitől üdék, pedig ugyanazt a várost lakják minden nap. Így hát másra terelte a beszélgetést és azt mesélte el, amit videokamerák felvehetnek és szalagok visszaadhatnak.

– Két öltöző van, ezt ismered. Az első a női. Öltözőfolyosók. Vannak közös és személyes szobák. A személyes szobák szerepek szerint, itt a szerep a személy – mosolygott. Ma este Júlia öltözik, mellette a dada. Egy emelettel fölötté pedig Rómeó. Holnap is, mindaddig, amíg a próbák tartanak. Aztán szünet.

– Shakespeare-t játszszák?

– Nem. Stoppardot, egy modern alak. Mindegy. Próbából. Szünet. Aztán októberben megkezdődik az évad és akkor egyik este Antigoné ül a tükör előtt, máskor Nóra, vagy egy libapásztorlány. Talán ugyanaz a személy, talán nem. Vagány ez, Frici, a tükörnek mindegy. Szóval két öltöző van, ezúttal a felsőben fényképeztem. Felcipeltem a gépet, kértek képet magáról az öltözőről, majd visszahívnak nyolc nap múlva a főpróbához.

– Láthatjuk a képeket?

– Persze, megmutatom. Talán megenyedik néhány személyes használatra szóló példány készítését, akkor Peti és Judit is kap.

– Tudod, hogy ennek nagyon fognak örülni.

– Most még csak annyit mondj, amennyit mesélek. Hadd legyen meglepetés. Még nekem is várnom kell. Vannak képeim két héttel ezelőtről, nekik újak. Legközelebb elhozom. Legyen az a meglepetés. Nem szeretek látatlanba ígérni.

Áthajtottak a piroson, Ferenc körülnézett előbb.

– Nem várunk.

(Folytatás következő számunkban)

DOBAI BÁLINT

Gyászreakció

(Az első év)

a fürdőszoba padlóján
fehérre marta a könny
csempék hajszálrepedései futnak
térd- és ökölalakban
a mennyezetet
szitkok pernyéi takarják
függőlegesen kettéhasadt a tükör

lerakódik a megbékélés
de takarításonként
felszínre kerülnek a síremlékek

(A második év)

A gyógyszer és az alkohol,
koholmány csak, hogy felszínes:
minek maradjak ott, ahol
csaholva kerget bármi nesz,
akad még csók az
éjben,
élj benne, w
mint a csillag,
ha szédülök, beleng,
az égen ő az illat,
a fejben rend ne lakjék,
csak por
és zaj
és fények,
barátok? ellenségek?
így egyiktől se félek
– de néha-néha
mintha
itt hagyna
egy-egy óra,
mögöttük csöng a csönd,
a gyilkos lételem –
és újra kell a méreg,
keverjétek, ha kérek,
vigaszt ez úgysem ad,
de ezt is elfelejtem,
s minek vigasz nekem,
ha mámorom
lefejtém?

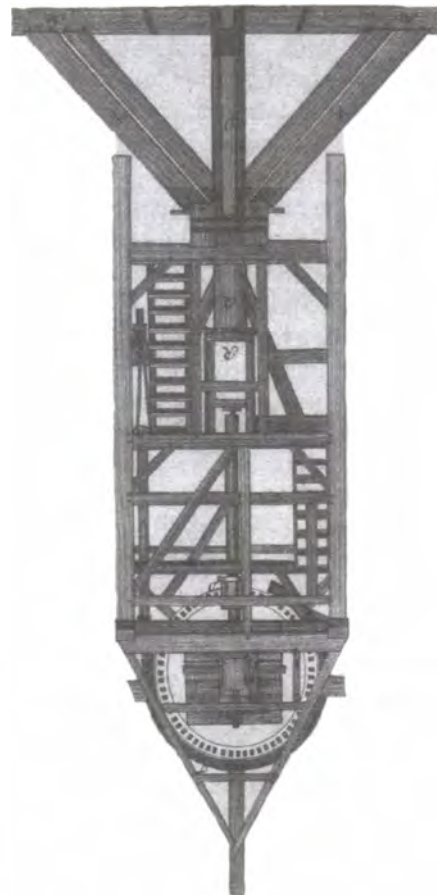
(A harmadik év)

A vigaszfa vigaszágán
virul végre a virág,
örömszínben, aranysárgán,
odatódul aki lát.

Indulunk nagy zümmögéssel,
vén Királynőnk kölykei,
ki a kaptárkoponyából:
szedjük nektárt Öneki!

Ezer és egy gondolatként
szüreteljük le a jót,
s visszük haza, hadd örüljön,
etetjük a Nagyanyót.

És mialatt szüreteltük,
elhittük az igazát:

szabadsággal kínált minket
vigaszfán a vigaszág.

Átköltözünk egytől egyig,
nektárt hordunk át oda,
egy a gond: a sok herének
ki legyen az új ura?

Nincs királynő, megesküdtünk:
„A régít nem hozom át!”
s körbedongunk gömbalakban
egy új kaptárkoponyát.

(A negyedik év)

Ugrál benned a lét, s te is ugrálsz benne a létben.
Mint egy gömb, gumiból, benne elég levegő,
áttetsző falain bár nem tisztán jön a fény át,
annyi igen, hogy az út látszódjék valahogy.
Gond akkor van csak, ha te bent pattanni szeretnél,
ám a terepviszonyok másfele indítanak.
Buxsi fejjel fogsz tompán a tetőre tapadni,
fordul a gömb, s a világ körberöhög sebesen.
Attól függ, hogy a völgy, min a gömb lefelé gurul éppen,
mennyire mély, meredek, hogy mikor áll le veled.
Hánytíz ne próbálj itt, mert nincs bevezető a közmű,
szedd hát össze magad, s ugráld végig utad!

Lombik

Konstancinápoly környékén

Míg az üvegét egy alpinista mossa,
Kinek köteleit magas szél kapdossa,
Hadd vezetlek körbe, kattogjon a Nikon,
Bemutatom neked gigászi lombikom!
Ott lent a pincében, lom és rom és por van,
Ne menjük le, Múzsám, fotózd innen, gyorsan.
Van annál szebb vidék, nézd a talajszintet!
Ránk mosolyog innen egy tiszta tekintet,
Anyai fülednek biztosan oázis,
Amikor egy költő éppen csak oázis.
De hagyjuk el, Drága, ezek csak ösztönök,
Két szinttel feljebb már ő is egy rossz kölyök:
Nézd, egy macskát pörget a farkánál fogva,
S a Doppler-effektust ennél fogva tudja.
Gyere, másszunk feljebb! Képregényvilágból
Lopkod ki hőöket, montíroz és másol,
Kreatív a gyermek, szuper-képességek
Egyvelegével hoz jót a népességnek.
Amott egy tanárnő, ruhája fátyola
Mindent elénk tára, mikor lehajola,
S nézd a következő hatvanhárom szintet:
Mennyi képzelt helyzet, lesül a tekintet!
Színesebbre festi, mint a valóságot,
Olyanokat lát, mit tévében sem látott.
És még fogalma sincs, mekkora hibát vét,
Hogy nem folyamodik valódi libákért.
Na és itt a könyvtár, épp a WC mellett,
S hogy melyik tágasabb, könnyű a felelet.
Ebben a kicsiben sincsen semmi rendszer,
Léven felfogatja minden évben egyszer.
S fölértünk a mostba, gyönyörű iroda,
Asztallal és géppel, éppen most ír oda.
Konstanzról ír, látod, hogy arra mi folyik,
S hozott egy kezdeti konstanzi nápolyit.
Ugye kéred, Múzsám? Tátsd csak ki a szádat!
Ja, és egy apróság: sajnos nincs kijárat.

GHIURUȚAN-BURA ROZINA

Hívó szelek

„Arra való a határ, hogy áthágjuk.” Ilma Rakusa önéletírása határátlépésekből építkezik. A *Rengeteg tenger* az író második magyarul megjelenő kötete. A könyv képek, ízek, illatok hangját kölcsönzi. Az érzékek polifóniája mintegy kitágítja az autobiografikus próza kereteit anélkül, hogy eltompítaná a valós események kontúrját. Az emlékezés problematikussága helyett maguk az emlékek válnak hangsúlyossá.

Az alcímben emlékfutamokként megjelölt fejezetek ütemes váltakozását az önkeresés dinamikája határozza meg. A földrajzi térben való tájékozódás egyben befelé vezető utazás is. Ezek a kettős vagy jobban mondva páros határátlépések válnak a kötet vezérfonalává.

„Útra keltem, hogy megérkezhessek, megérkeztem, hogy útra kelhessek.” A visszaemlékezések, egy-egy rövid kitekintést leszámítva (VI. *Hogy is van ez a bőröndökkel?*, XXXII. *Homok, amiben megveted a lábad*) nem térnek el a történetek időbeli sorrendjétől. Apró lépésekben haladunk Rimaszombattól Zürichig, érintve Budapestet és Ljubljanát, megismerve a „tengerparti város mosolyát” (Trieszt). Ilma Rakusa, az állandóan változó tájak megidézője, szlovák-magyar családban született. A határok lebontása már egészen fiatal korában elkezdődik, apja révén élete első néhány esztendeje a költözésről szól. A könyv jelentős hányadát a bőröndbe csomagolt gyermekévek teszik ki. Helyet kapnak ugyanakkor az egyetemi évek során Párizsban és Szentpéterváron eltöltött időszakok, illetve néhány rövidebb utazás története (Velence, Prága). Az országok közti határvonalak egyszerre jelenítik meg számára az elválasztást és az átjárhatóságot.

Az örökös vándorlás, az állandó mozgás mellett kinyílik a belső mozgások tere is. Ilma Rakusa erősen lirizált prózája rendkívül érzékletesen adja vissza a gyermekkor megválaszolatlan kérdéseit („Vajon csakugyan én vagyok én?”, „Vajon mit gondolnak rólunk?”). A bőröndök között eltöltött évek egyfajta látszatkönnyedséget hordoznak magukon. Az önéletírás kételyekkel teli kislányának azonban szüksége van valami kapaszkodóra, amely stabilitást biztosíthat. A visszaemlékezésekben egy interiorizált világ tűnik fel, melyben az emlékező megszólaltatja a csend hangját, felidézi az álom otthonosságát. A fizikai értelemben vett határátlépések felvetik az identitás-

keresés problémáját is. A bent és a kint viszonyítási pontokká alakulnak. A gyermekkori emlékezések gyakran szemlélik kívülről a történeteket. Befogadáshoz és elfogadáshoz hosszú út vezet, végigkövethetjük, hogyan válik az idegen ismerőssé, hogy simul el lassanként a gyermekben a kulturális másság kérdése. A könyv valamiféle menedékhellyé válik. „Olvasás közben kiélesedtek az érzékeim is: erősebbnek láttam a színeket, intenzívebben éreztem az illatokat, az ízeket.” Rakusa olvasói reflexiói újabb kérdéseket vetnek fel. Ezen attitűd felől közelítve a *Rengeteg tenger* mozgástere még inkább kinyílik. Hogyan olvasható ez az önéletírás? A műfajiság tematikájából kiindulva, problematikussá válik-e a szövegen belül valóság és fikció viszonya, avagy az önéletírói paktum elfogadásával felülírhatjuk az előbbi feltevést? Az író rendkívül kiterjedt érzékvilága valamiféle szokatlan polifónia érzetét kelti. Egyben meghívás és provokáció az olvasó számára, hogy átlépje saját határait. Lehet-e egyáltalán a *Rengeteg tengert* egyetlen érzékszervvel olvasni?

Az érzékek játéka végigvonul a könyvön. A külső és belső történetek izgalmas képi világgal fejeződnek ki (ásítózó fű, lustálkodó utcák, mosolygó öböl, a lábujjhegyen járó élet). Mintha éleltsnitteket látnánk gyors egymásutánban. Rakusa játszótere az egész világ. A kimeríthetetlen tudásszomj, a felfedezés vágya, a megismerés öröme mindvégig állandók maradnak. „Mindig is kíváncsi voltam. Ezért utazom olyan sokat, ezért falom a könyveket, ezért akarok megnézni mindent. Ezért szeretem az új dolgokat.”

Az élet lüktetése (a balkáni ritmusok), a gyermekkor illatai (Ljubljana barnaszén füstje, a trieszti ciprusok, az eső áztatta örökzöldek), ez az érzékeken keresztül megtapasztalt világ tölti meg a képzeletbeli bőröndöt. Otthont teremt az otthontalanságban. A külső világ rezonál a belső történetekkel. Ugyanakkor ez a különös, kifele való érzékenység sokszor a magányban csapódik le: „Kevés csapatszellem szorult belém.” Egy-egy kiemelkedő egyéniséget, barátot, példaképet leszámítva (Erna, Vera, Janusz), a közösség erejét, az együttlétek varázsát csak később tapasztalja meg. Oroszországról, Szentpétervárról való visszaemlékezései a valódi szépség, az igazi barátság felfedezésével olvadnak össze benne.

Megtalálja ugyanakkor a nyelvek egyedi szépségét is. Ezek egyszerre válnak egyéni játszótérre és az identitáskeresés szimbólumává. Előkerülnek a magyar és szlovén népdalok, gyermekmondókák, becéző szavak. A magyar örökké a gyengédség

kifejezője marad számára. Az olvasás örömeiben már a némettel osztozik, később írásai is ezen a nyelven szólnak meg. A nyelveket saját játékterévé alakítja, ebben a multikulturalitásban lel otthonra, talál önmagára.

A nomád életmód mozaikszerűvé alakítja az életét. A határok áthághatók, s Ilma Rakusa a legtermészetesebb könnyedséggel szökken át rajtuk. Alig tizenévesen lekerül a polcra Dosztojevszkij („De nem gyerekeknek való. Na és?”) Később nem érdekli a külföldieknek való tilalom, egyedül bejárja Vilniust, Rigát, Tallint. A nyelvek, népek közötti határok elmosódnak, csak a nagy felfedezésre váró ismeretlen marad.

A felfedező éles megfigyelései, az apró részletekből összeálló emlékek egyfajta kitágított próza hatását keltik. Előző magyarul megjelent kötetéhez hasonlóan (*Lassabban!*, Jelenkor, 2010) a *Rengeteg tenger* is egyfajta tiltakozás a felgyorsított világ ellen. Az író nyelve nem ismeri a rohanást. Az érzékek nyelve figyel, nem akar semmi fontosat sem elmulasztani. A felidézett kommunista Leningrád a véget nem érő napokat őrzi. Az emlékezés nem sietős. A lassúság átítatja a szöveget. A rakusai világ a részletekben lelassul, az emlékfutamok sajátos tempóban áramlanak, az érzékek lüktetésében találjuk meg a harmóniát.

Hogyan illeszkedik a hiány ebbe a harmóniába? „Hiányoznak az ismerős dolgok, egyszersmind azonban vágyom az ismeretlenekre. A hiány határozza meg a lényemet. [...] Mindig hiányzik valami. Egy termoszt, egy árnyat adó fa, az a bizonyos tenger, az apám. [...] Datolyapálmák, fű borította fennsíkok, valaki, akinek gondja van rám. Hiányzik az idő.” Ez az, ami tovább viszi, tovább sodorja. Ilma Rakusa önéletírása hiányokból építkezik. Az általa berendezett játszótér nem ismer határokat. Ugyanakkor a múlt ízei, színei, a hangok, a képek, a tárgyak, az illatok stabil pontokként vesznek körül, bójaként ringatóznak a rakusai tengereken. Ezek mentén halad előre, az állandó változás szelét fogva emlékekkel foltozott vitorlájába, hogy végül feltegye a kérdést:

„Ugyan nem mindegy-e hát, hogy én kergetem a szelet, vagy a szél kerget engem?” Hiába minden igyekezet, egyik sem tudja befogni a másikat.

Ilma Rakusa: *Rengeteg tenger*. Magvető, Budapest, 2011. Fordította Kurdi Imre.

STEFAN AUGUSTIN DOINAŞ VERSEI

III. Zsoltár

A porból szedsz fel mint port, kormot és hamut, s mégsem csodálkozol.

Csodálkozom hát én, Uram, azon, hogy pusztá delelőn Te vagy a szárazság, mely mindenemet fölperzselte? s az éj a Te fogyatkozásod könyörtelen pillanata?

Uram, nem napnak akarlak.
Hanem árnyéknak,
amely az én árnyékkal találkozik,
s ugyanazt teszi, mint az én árnyékom.

Ez én vagyok. Légy Te – a Másik:
aki a kérdést kiveszi a számból,
de választ nem tesz a helyébe.

XIII. Zsoltár

Miként a szerzetesek, kik éveken át a gyertyavilágnál a pergamenre kéziratosokat másoltak, amikből oly keveset értettek, mégis úgy őrizték őket a poros polcokon, mint az értelem szent kincseit, amelyek az évszázadok mély keserűségéből fakadtak –

én is
lemásolom a lelkembe homályos szöveget, melyből egy kukkot sem értek.

Uram, tégy a számomra kijelölt polcra, hátha fellángol egyszer rajtam is a fény, amelyre vártam, akár egy értékes kézíraton.

XXIV. Zsoltár

Mondd, mi vagy te: tűzláng? felleg? kísértet?
Hírnöke vagy talán egy másik légnak?
Te vagy a rejtőzködő és kegyetlen csend vízmosságokban s a magas hegyekben?
Képmásod, akár a képzeletem, nem is valóság, s a hiánya sem.
Vergődik szerelem és akarat és ész: mind-mind Téged óhajtanak.
Begyűjteni vajon mikor lehet kiszámíthatatlan kegyeidet?

Csak akkor, hogyha majd letisztult fővel mint Te: Isteniek leszünk idővel mi is – szegény korlátolt agyúak –, tudjuk meg végre, igazán ki vagy.

XXV. Zsoltár

Mélyértelműen ragyogó egész Természetednek szövege, Uram.
Elragadtatva olvasom és újra-olvasom, néha kívülről tudom már: a tenger hexameterai, mint egy homéroszi eposz, a hegyek kérdőjelei, meg a végtelen síkságok termékeny metaforái és a lég változékony értelme és az éj tündöklő ábécéje, melyet a virradat elolvas és letöröl –

mint titkos dokumentumot, magamba szívok mindent...

S valaki azt súgja nap mint nap:
– Tökéletes és hibátlan szöveg!...
Áruld el mégis: kié ott legalul az az olvashatatlan aláírás?...

XXXVI. Zsoltár

Rettenetes kétely dül bennem:
nem vagyok éppolyan nagy, mint az Isten?
s nem pont olyan kicsi, mint én, az Úr?

A mi egyenlőségünk, amely a Teremtő szeretetéből fakad és életre kelti a nyüveket: a világ egyensúlya. A hatalmad fölé emelkedni ki tud, bitorlón? Kinek mernéd, miként a zsarnokok, a homlokát porba alázni?

Milyen érzékeny, jaj, Uram, a mérleg, amely két serpenyőjében tart engem s Téged!...

Óvd lényem tartományát: hisz az én tenyeremből emelkedik magasba minden áldott nap a Te jogarod...

Lőrincz Gyula rajza

XXXVIII. Zsoltár

A látáson túli látásban,
a halláson túli hallásban,
mint pityapalatty zabharsogásban,
mint tücsök a kukoricásban –

A tudatlanság értelmével,
a rab szabadságéhségével,
ahogy halotti gyertya ég el,
mint gyülekezet csendje éjjel –

Ím, a megilletődött, sóvár gyermek, kire a Fennvaló vár!

XL. Zsoltár

Megingok. Minden nap ingadozom,
Uram, a szakadékaid közt... Hidd el,
hogy az utolsó ítélet terrorja

semmivel sem szelídebb büntetés,
mint a legelső – a kiűzetésem.
Akár egy gyertya, melynek mind a két vége ég, elolvasztasz s elfogyok.
Húsom és lelkem súlya mérleget két serpenyőjének játékszere,
s nap mint nap a tudás fájának édes almája után áhítozom, amelyet túl korán kikezdtek kukacaid...

Angyalaid leheletével fújd el s oltsd ki az egyik lángot, ó, Uram!

XLIX. Zsoltár

Valóság, vagy illúzió vajon e világ, Uram, a játékszered?
Dicsőségem és alázatomból nap mint nap kihívás Neked.

Melyik féltekéből: ebből, vagy egy ikermásából iszom kegyed?
Nincs semmi – bár folyton hasonlítgatlak –, mi összehasonlítható Veled.

Uram, milyen halálba küldsz le: dicsőség vár-e, vagy nyomor?
Mint az anyagból lett szemlemre mindkettő les rám valahol.

L. Zsoltár

A Te hetednek vége ez, Uram,
s annyi dolognak adtam volt nevet.
Még Neked is, Te égi Névtelen,
hogy ragadványnévvel illesselek.

Én magam formállak meg, ahogyan Azok az ujjak megformáltak engem.
Amit kezem – a Tiéd is ezt tette – elhullat, abból angyalok születnek.

S fennkölt fáradozásunk sok gyümölcse ott nyüzög mind a mennyben s a pokolban.
Látod – mint szállnak Feléd éjjel a szentek; s nappal hull rám a kegyelem.

Tökéletesek vagyunk mind a ketten,
De csupán álmodjuk egymást, Uram.

LXI. Zsoltár

Uram, a haragban s a szerelemben szent örületre szomjazol, s lám, menten elveszejted eszt az embereknek.
Kegyes bohóságodban hol a remény, hogy a jó dolgukban elbágyadt, szegény engedelmesekről ne feledkezz meg?
Az én vétkem, hogy mindig ugyanazzal az egyszerű szóval és mozdulattal fogadlak, ez segít abban, hogy éljek.
Nyugodt elméből s énemből fakad: sohasem tagadtam meg a szükségetet, mi szerelemben illik és szabad.

Uram, az élet új borából kérek,
hátha megszáll az örület, mint Téged.

LÁSZLÓFFY CSABA
fordításai

GAAL GYÖRGY

Az utolsó erdélyi heraldikus

Az 1970-es évek elején nem sokkal bölcsészdiplomám megszerzése s első tanulmányaim közlése után meghívott lakására Jakó Zsigmond professzor. Ismertem őt a vasárnapi бүккі kirándulásokról, s néha a könyvtárban is találkoztunk. Személyes beszélgetésre addig még nem került sor köztünk. Diákéveim alatt – sajnos – nem volt tanárom. Kissé félve kopogtattam be a megjelölt esti órában lakására: vajon mit akarhat tőlem? Szépen berendezett lakásának dolgozószobájába a könyvtárszobán át jutottam, ott leültetett, s kérdegetni kezdett terveimről. Utalt rá, hogy olvasta néhány írásomat, s örömmel hallotta kolozsvári elhelyezkedésemről. Majd kifejtette, egy ilyen „szerencsés” értelmiséginek egy nagy témát kell választani, azt kutatni, s nem a pillanatnyi elvárások szerint kis feladatokra pazarolni erejét. Aztán elmondta, hogy Kolozsvárt a levéltárakban rengeteg feldolgozatlan hagyaték található, nekem főleg a XIX–XX. századi személyekre hívta fel a figyelmemet. Akkor hallottam tőle, hogy Köpeczy Sebestyén Józsefnek, a heraldikusnak is feldolgozásra vár a hagyaték, s még özvegye is él... Ismertem a nevet, családomban is emlegették a híres címerfestőt, de magamat irodalmárnak tartottam, s a címerfestés mégiscsak művészettörténelemnek való téma, gondoltam. Nem tudom, másnak is ajánlotta-e a professzor a heraldikus hagyatékát, de az csak most, a XXI. században talált feldolgozóra, Sas Péter személyében.

2011 decemberében került sor Sas Péternek *A heraldikus* című kétkötetes, a csíkszeredai Pallas-Akadémia Könyvkiadó gondozta pompás kivitelezésű munkája bemutatására.¹ A két tekintélyes kötet összesen 1270 lapot tesz ki, s úgy tűnik, mindent felölel, amit Köpeczy Sebestyénről érdemes az utókor számára megörökíteni.

Sebestyén József a múlt század közepe évtizedeinek anekdotikus kolozsvári alakja volt. Ő maga is hozzájárult a mendemondák terjesztéséhez. Így aztán életrajzából is elég nehéz kiszűrni a valós tényeket. Sas Péter minden bizonynyal Herepei János és Kelemen Lajos kéziratának, levelezésének feldolgozása során került kapcsolatba a Sebestyén-hagyatékkal, az ő összegzésre váró életművével. Első írásait hat évvel ezelőtt közölte az erdélyi heraldikusról. Eredményeit a most megjelent mű első száz oldalán foglalja össze.

A Sebestyén család 1608-ban Báthory Gábertől nyert nemességet, és ekkor jogosult a köpeci előnév használatára. Az édesapa, id. Sebestyén József a XIX. század végén már nem a nemesi életformát folytatta. Igazgatótanító volt, fia megszületésekor éppen Széken, aztán

Besztercén. Így a későbbi heraldikus Széken született 1878-ban, ott is keresztelték meg reformátusnak, de iskoláit már Besztercén végezte, a gimnáziumi osztályokat az ottani szász Evangélikus Gimnáziumban. Jól megtanult németül. A kortársak szerint nem is tett érettségit, már akkor erőt vett rajta bohém természet. (Az életrajzíró nem járt ennek utána, pedig az iskolai nyomtatott értesítőből egy s más kiderült volna.) Nem érezte jól magát a mostohaanyja vezette otthonukban, s inkább művészeti pályára vágyott. Beiratkozott a fővárosi Mintarajziskolába, majd ennek elvégzése után hazatért Besztercére – vívást tanítani. Bizonyára közben festegetett is. Belátta, hogy Erdély tudományos-művészeti központjában számíthat kibontakozásra, s ezért 1903 táján Kolozsvárra költözött. Itt Gyulay Richárd heraldikus és Sándor Imre genealógus vezette be a címerek világába. Az utóbbi bevonta az 1903-ban megindított *Genealogiai Füzetek* szerkesztésébe is. Az itteni közleményeknek ő lett az illusztrálója. A családtörténeti folyóirat révén munkakapcsolatba került a város számos tudósával, szerkesztőjével. Köztük Kelemen Lajossal is, aki barátjává fogadta, egyengette pályáját. 1907 tavaszán Sebestyén külföldi utat tett, felkereste Bécs, München, Párizs világhíres múzeumaikat, festőiskoláit. Hazatérte után már kolozsvári kiállításokon szerepelt, s egyre több megrendelést kapott címerfestésre. 1907 őszén évdíjas tagjául fogadta a budapesti székhelyű Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. 1908-ban az Erdélyi Múzeum-Egyesület szintén tagjai sorába választotta. Átmenetileg levéltári munkára is alkalmazták. Talán 1913 táján nősült meg először.

Kibontakozó tehetsége a fővárosba hajtja 1914-ben, s ott az Országos Levéltár alkalmazza „megbízott címerfestőként”, vagyis elkészített munkái után darabszámra díjazták. 1915-ben felkéri a „magyar birodalmi közép-címer” megtervezésére. 1915 nyarán úrra házasságot köt a Szilágyi Dezső téri református templomban. 1916-ban – saját állítása szerint – címereket fest a Bánffy Miklós és Kós Károly tervezte koronázási díszletekhez. 1918-as újabb válását és a világháborús összeomlást követően keveredik Kolozsvárra, ahol jelentkezik a Székely Hadosztályba, mely megpróbálja akadályozni a román bevonulást. Egyik csatában fél szemére majdnem megvakul. Hadnagyként esik hadifogságba. A brassói fellegrárbán tartják egy ideig fogva, majd előnéve alapján a háromszéki Köpecre internálják, ahol addig még soha sem járt. Itt 1919. augusztus 10-én feleségül veszi az 1895-ben született miklósvári Gyenge Ilonát, aki házassal és szerény

birtokkal rendelkezik a faluban. Együtt gazdálkodni kezdenek, két fiuk születik: András (1920) és Albert (1921).

A gazdálkodó köpeci művészt már sokan számon tartják, nem csak Kolozsvárt és Budapesten. Neve eljut Bukarestbe is, így történhetik meg, hogy 1921 nyarán őt kéri fel Nagy-Románia új címerének a megkomponálására, miután e téren a román és francia szakemberek kudarcot vallottak. Olyan sikerrel kombinálja össze a megadott elemeket és festi meg a címet, hogy a király villásreggelin fogadja, s magas kitüntetéssel jutalmazza. Az 1, 2 és 5 lejes pénzérméket is vele tervezetik meg. A kialakuló romániai magyar szellemi élet központjában, Kolozsvárt Kelemen Lajos egyengeti a művész útját. Állandóan cikkeket kér tőle a *Pásztortűzbe*, *Erdélyi Irodalmi Szemlébe*, a *Művészeti Szalonba*. S ő hozza kapcsolatba a bethleni Bethlen család történetét feldolgozó Lukinich Imre budapesti történész professzorral. A monográfia illusztrációs anyagának az elkészítése lesz Sebestyén feladata. Be kell járnia mindazokat a helyeket, ahol Bethlenek éltek, építkeztek, s le kell rajzolni a kastélyokat, templomokat, ezek emléktábláit, sírfeliratait – ráadásul állandó sürgetés mellett. Hét hónap alatt közel kétszáz rajzot és vázlatot készít, ezekből vagy másfélszáz jelenik meg az albumszerű kiadványban. Ezt eleinte kétkötetesre tervezik, de végül az Athenaeum Kiadó egykötetesre szűkíti. A szerző és a kiadó, valamint a művész között Kelemen Lajos az összekötő kapocs. Állandó levelezésben áll ezekkel, a honoráriumokat is ő közvetíti. Hol el van ragadtatva Sebestyén munkáitól, hol takarékoságra figyelmezteti a kastélyból kastélyba látogató rajzoló, s nem egyszer sürgeti is a munkát. A megjelenés után Varjú Elemér, a tekintélyes fővárosi múzeumigazga-

tó a *Századok* hasábjain megtámadja a könyvet, nem is a szövegét, hanem az illusztrációkat. Kelemen Lajos és Köpeczi Sebestyén József is felháborodva igyekeznek megcáfolni a bírálatot.

Az alkalmi feladatok után 1927 áprilisában Sebestyén József tehetségének megfelelő álláshoz jut: a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumnál alkalmazza a címerek, egyházi kegszerek feldolgozására, az épített örökség számbavételére. Főleg ez utóbbi téren, a „Hargita-expedíció” keretében végez több kollégájával együtt igen értékes feltáró munkát. Járják a falvakat, templomokat, kastélyokat. Ismeretlen feliratokat rögzítenek, falfestményeket másolnak. Sok helyen Orbán Balázs után ő a következő műemléki feltáró. Részt vesz a múzeum felszázados ünnepségeinek a megrendezésében, az emlékkönyvben is tanulmánnyal szerepel. A hivatali kötelezettségek mellett ekkor már állandóan kap felkéréseket nemzeti címerek festésére, a kibontakozó dalmozgalom dalárdáinak és dalköreinek zászlótervezésére, jelvények, pecsétek megkomponálására. Véleményét kéri templomok és kastélyok stílszerű restaurálásánál. Ekkoriban született cikkei, tanulmányai egy-egy műemlék épületet, műtárgyat írnak le, s örökítenek meg rajz- vagy fényképmelékleten. Csutak Vilmos kollégium- és múzeumigazgató nagyra értékeli munkásságát. S minden valószínűség szerint Sebestyén saját hibájából kerül vele konfliktusba. Fia, András a Székely Mikó Kollégiumban végezte az I. és II. gimnáziumi osztályt, igen gyenge eredménnyel. Kénytelen átvinni a kézdivásárhelyi Római Katolikus Gimnáziumba. De az igazgatóság nem adja ki iratait, mert a díjak befizetésével az állandóan anyagi gondokkal küzdő édesapa elmaradt. Ahelyett hogy intézné tartozását, Sebestyén ügyvédhez fordul, s olyan helyzetet teremt, amely végül munkahelyének felmondásával zárul 1933 januárjában. Kénytelen családjával visszaköltözni Köpecre. Minthogy az ottani reformátusok részéről is kellemetlenség éri, 1934-ben Brassóban fiaival együtt áttér a római katolikus vallásra.

A nehéz gazdasági helyzetben családjával nyomorog. 1936-ban a gyulafehérvári római katolikus püspökségnek tesz ajánlatot a székelyföldi műemlék templomok felmérésére. Pénz hiányában nem tudják alkalmazni. A 30-as évek végén Brassóban a Barcasági Szász Múzeumnál kap munkalehetőséget. Így részt vesz a Fekete-templom régészeti feltárásában is.

A bécsi döntés Köpecen (és nem Kolozsvárt – mint a tanulmány írja) éri Sebestyént, s 1940 októberében jön Kolozsvárra Kelemen Lajos hívásában bízva. Az Egyetemi Könyvtárhoz csak 1942 márciusában kapja meg könyvtár-tisztii kinevezését. Addig ideiglenes alkalmazásban van, s szerepet játszik a

Székely Hadosztály Egyesület kolozsvári főszékének a megalapításában, elkészíti a zászló- és pecsétterveket, a kolozsvári Fellegváron leleplezésre kerülő emléktábla rajzát. 1941 végén megkapja a nemzetvédelmi keresztet. 1942-ben a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság rendes tagjai sorába választja. Az Egyetemi Könyvtár és a környező klinikák légoltalmi parancsnokává is kinevezik. S közben rajzolja a szebbnél szebb címereket, pecséteket, családfákat. Ünnepi alkalmakkor őt kéri fel a díszítés megtervezésére. Családi helyzete kínosan alakul. Fiait besorozzák, egyik meg is sebesül. Felesége, s néha fia is Köpecen próbál a gazdasággal boldogulni. Könyörögnek, hogy jöjjön haza Kolozsvárról, segítsen nekik. Ő biztatja őket a Kolozsvárra költöztetéssel. A feleség közben betegeskedik. 1945 januárjában a front átvonulásakor megérőszakolják, s ebbe belehal. Nagyobbik fia, András 1946 júniusában öngyilkos-

ságot követ el. Kisebbik fia világgá buzdosik.

A hatalomváltás után Sebestyént még jó ideig megtürik állásában. Segíthet a gazdátlanul maradt főúri levéltárak begyűjtésében, Kolozsvárra szállításában. A 40-es évek végén újra megnősül. Az 1950-es években részt vesz a Szent Mihály-templom restaurálási munkálataiban, boltozat-záróköveket tervez. Templomokba készíti évfordulós emléktáblákat. Diplomákat, tablókat, könyvborítókat rajzol. S mégis állandóan nyomorog. 1964 decemberében hal meg, Baráth Béla főesperes-plébános temeti, hangsúlyozva: „ha összefoglaló munka nem is maradt utána, az utolsó évtizedekben nem jelenhetett meg a heraldika terén, itt minálunk dolgozat, értekezés vagy kisebb-nagyobb irodalmi alkotás, melyben Köpeczi Sebestyén József ne szerepelne, vagy azok kiadásában nem működött volna közre”. Sírja

a Házsongárdi temetőben van, szinte szomszédos a Kelemen Lajoséval.

Sas Péter bevezető tanulmánya főleg a levéltári anyagra és visszaemlékezésekre építve rajzolja meg a heraldikus életpályáját. A nem erdélyi közönségre gondolva egy-egy tájékoztató fejezetet is beillesztett a itteni tudományos élet alakulásáról. Kiemeli a művész virág-szeretétét, kitűnő rajzkészségét. Mégis hiányérzetünk támad: Sebestyént művészként is el kellett volna helyezni a maga korában. Mi volt az európai és a magyar heraldika helyzete, milyen stílusirányzatokat követtek, hogyan kapcsolódott ezekhez mesterünk. Festőművészként hol a helye. Vajon a Mintarajziskolában kinek az osztályában tanult. Erdélyben csak a tudományos világgal voltak-e kapcsolatai? Maga egyértelműen művész- és bohém-alkat volt. Vajon milyen erdélyi művészekkel került kapcsolatba? Jó lett volna a tanulmányt illusztráló képekhez magyarázatot is fűzni. Van, amelyiken eredetiben olvasható a megnevezés szövege, de nem biztos, hogy a Peleskastélyt vagy valamelyik templombelsőt mindenki felismeri.

Az első kötet második nagy fejezete az *Adattár* (Köpeczi Sebestyén József életével kapcsolatos okmányok és levelezések). Ez 447 lapon 919 tételt közöl, s ezekhez 1311 jegyzet csatlakozik. Ez magában is kitenne egy könyvet! A levelek nagy része az Erdélyi Múzeum-Egyesülettől elkobzott, s jelenleg az Országos Levéltár Kolozs Megyei Fiókjánál (korábban Állami Levéltár) őrzött 608. számú állagból való: Sebestyén személyes levelezése 1947 májusáig. Ezt sikerült kiegészíteni a Székely Nemzeti Múzeum, különböző püspökségek, budapesti levéltárak rá vonatkozó irataival, levelezésével. A kötet minden tételnél pontosan jelzi a feladót, a keletkezés helyét és idejét, s ha megőrződött, a borítékon található címezést is, végül pedig a lelőhelyet. A levelek többsége felkérés valamilyen heraldikai munka, pecsét, zászló elkészítésére, s a kivitelezéssel kapcsolatos részletekbe avat be. Kiderül például, hogy Erdély és a Partium kortárs katolikus püspökeinek ő készítette el a címerét (Mailáth Gusztáv Károly, Vorbuchner Adolf, Márton Áron, Fiedler István, Napholz Pál, Pacha Ágoston, Sándor Imre püspöki helynök), de Erdélynek, egyházkerületeknek, kollégiumoknak, egyesületeknek is rajzolt – máig használatban lévő – címert, jelvényt. Egy-egy rajza valósággal ámulatba ejti a nézőt. Kelemen Lajos írja: „Te oly pontos és szép munkát szállítottál, hogy levezsem a kalapom ez előtt a nagy ügyet igaz lélekkel szolgáló teljesítmény előtt” (94. sz.); „Rajzaid felséges szépen mutatnak... Te a lerajzolt épületekbe lelket vittél, a mi égő, fájó, lobogó erdélyi lelkünket...” (110. sz.). Jancsó Elemér: „Tegnap nagy öröömre megérkezett

>>>> folytatás a 16. oldalon

>>>> folytatás a 15. oldalról

a családfa... Annyira szép és annyira tetszik, hogy külön jelzőkkel ezt kifejezni nem is tudom. Az egész család és Kelemen Lajos is el vannak ragadtatva (514. sz). Szabó T. Attila: „És még egyszer melegen köszönöm azt a gyönyörű címet, amelyet oly szeretettel festettél nekem..., a múltkoriban elvittem a Pásztortűz-asztalhoz. Ott volt Tavaszy, Varga Béla, Kovács László, Imre Lajos, Gönczy László, Maksay Albert, Tamási Áron, Vásárhelyi Ziegler Emil, Járosi Andor, Kéki Béla, Ligeti Ernő és mások. El voltak ragadtatva tőle” (545. sz).

A levelezés közel felét Kelemen Lajosnak az igen terjedelmes episztolái teszik ki. Ezek jó része a Lukinichéle Bethlen család történetének illusztrálásával kapcsolatos. Érdekességük viszont abban rejlik, hogy a kolozsvári levéltáros szinte rendszeres tudósításokat küld vidéki barátjának a kolozsvári tudományos-művelődési életéről. Állandóan panaszkodik, hogy mennyi levéllel zaklatják, de ugyanakkor ő írja a leghosszabb leveleket. Ezekből kibontakozik a „konzervatív tábor” véleménye az egyes írókról, tudósokról, politikusokról. A roppant puritán Kelemen Bethlen György és az általa vezetett Országos Magyar Párt híve, s akik más nézeteket vallanak, azokat igen gúnyosan kezeli. Ide csak az erdélyi művelődéstörténet nagyjaira vonatkozó gúnynevekből, jelzőkből válogatunk: Ping-Pong Sándor, Ping-Pong Pápa (Makkai Sándor), vén intrikus farizeus (Benedek Elek), léha és jellemtelen Bánffy Miklós, Helikon Jánoska (Kemény János), szalonfiúcska-nagyságos úrfi Kuncz Aladár, kártyás fél zsidó Hunyady Sándorka, Kovács (Kaján) Jenő (Szentimrei), Tamási Góbé úr, „két fekete népi szabadkőműves” (Szentimrei, Kacsó). Budapest rendszerint Budapest, az oda való judapesterek. Ezek után várjuk, hogy Sas Péter tegye már közzé az évtized óta ígérgetett sokkötetes Kelemen Lajos-naplót.

A levelek szövegében néhol téves olvasat található. Feltételezhetően a bedolgozó munkatárs nem tudta, hogy a Gyilkos-tóhoz közel eső Gheorgheni nem Györgyfalva, hanem *Gyergyószentmiklós*. Az említett kötetben nem 15 év, hanem *16* van. A fősvény Gyergyayné 1 tojással nem két, hanem *héttagú* családjának gyúrat laskát. A hasonló dolgokra a kiadói szerkesztő is felfigyelhetett volna. A jegyzetelést nagyon helyesen úgy oldotta meg Sas, hogy mindegyik levelet külön egységnek tekintette. Tehát ha egy címertani munkát említenek húsz levélben, mindenütt megadja a teljes címet, vagy utal az előző jegyzet számára. Ez személyek esetében is így történik. Ugyanis feltételezhetően – a recenzenst kivéve – senki sem fogja ezt a sok levelet folyamatosan végigolvasni. Itt is előfordul, hogy a jegyzetelés túlbonyolódik. Kelemen Lajos egyik levelében a „rosszmájú, epelelkű, fanyar és irigy jezsuitát” – Varjú Elemért említi (270. sz). Ezt az 558. sz. jegyzettel akarja magyarázni a kötet. A jegyzet átutal a 483. számra, onnan a 172-re. S kit találunk ott: a Kelemen által nagyra becsült gróf Bethlen Béla politikust. Egy ilyen hatalmas szövegrengetben szinte elkerülhetetlenek a hasonló elírások.

A 646 lapos második kötet szintén két részre oszlik. Az első 305 lapon Köpeczi Sebestyén valamennyi magyar nyelven megjelent (szám szerint 60) és kéziratban maradt (33) írását olvashatjuk. (Néhány dolgozata német kiadványokban jelent meg.) Ezekhez 430 jegyzet társul. E részt a bibliográfia – a megjelenési helyekkel – és a kéziratok lelőhelyének felsorolása zárja. Ez így magában is egy önálló kötetet tehetne ki.

Az írások jó része címerismertetés, családtörténeti adatolás, műemlék- és klenódium leírás, jelentés kutatóútról,

jegyzőkönyv műemlékek állapotáról, feltárásáról. Ez utóbbiakból néhány az előző kötet Adattárában is olvasható. A templomleírásoknál mindegyik történelmi egyház műemlékei előfordulnak. Római katolikus (Kolozsvár – Szentpéteri, ferences, minorita, Szent Mihály-templom, Csíkszenttamás, Csíkkarcfalva, Gelence, Kisbács, Osdola), lutheránus (Brassó – Fekete-templom, Barcaújfalu), református (Kolozsvár – belvárosi, monostori, Bibarcfalva, Borosbenedek, Bögöz, Fotosmartonos, Hídvég, Kézdivásárhely, Küküllővár, Mezőkeszű, Misztótfalu, Sepsiszentgyörgy, Szék, Zabola) és unitárius (Ádámos, Árkos, Bözdőfalva, Csegez, Dicsőszentmárton, Kide, Kolozs, Kövend, Küküllődombó, Küküllőszárd, Magyarorszávat, Nyárádszentlászló, Rava, Sepsikilyén, Székelykál, Tordátfalva, Torockószentgyörgy) kincsekről, épületekről olvashatunk. Hiányoljuk a néhol idézett hosszabb latin nyelvű szövegeknek a magyar fordítását.

A kötet második fele hatalmas képanyagával szinte ellentétezi az első részt. Míg az írások inkább csak kény-

szerűségből születtek, jó részük a rajzok magyarázata, itt a képek maguktól is megszólalnak, elmondják, ki is volt Köpeczi Sebestyén József. E rész a *Képzőművészeti munkássága* című számbavétellel indul (a nyomda ördöge ezt véletlenül a Sebestyén-dolgozatok jegyzete elé iktatta be!): 15 festmény, 122 címer, 7 családfa, 5 díszoklevél, 24 pecsét, 8 iparművészeti alkotás, 7 emléktábla, 12 zászló, 11 jelvény, 33 ex libris, 22 könyv borítója és illusztrációi, valamint lapfeljegyzések, pénz- és emlékérmék megnevezése található itt. A képanyag első része Köpeczi fekete-fehér fényképfelvételeiből ad válogatást: 176 építészeti, 79 műtárgyfelvétel. Nagy részük ma már egyedüli megőrkítése egykor állott épületeknek, eltűnt műkincseknek. Ennél sokkal gazdagabb a művész eredeti munkáit tartalmazó második rész. Ennek nagyobbik hányada fehér-fekete ábra: 255 címer, 39 pecsét, a Lukinich-kötet 13 vázlatképe és 125 rajza, 8 ex libris, 111 vázlatrajz. A kitűnő minőségű színes képek a Sebestyén-alkotások minden kategóriájából válogatnak. A 233 reprodukció jól szemlélteti a festőművész és a címertervező munkásságát, máig fellelhető hagyatékát. Itt néhány róla készült festmény, szobor, sírjának képe zárja az összeállítást.

Mindkét kötethez külön névmutató járul.

Könyvkiadásunk utóbbi két évtizedében talán még nem jelent meg ehhez fogható terjedelmű és minőségű művészeti kiadvány. Négykötetnyi anyagot egyesít: életrajzi tanulmány; Adattár; Köpeczi Sebestyén József írásai; album. Így együtt kimeríti a szerző teljes feldolgozását, hagyatékának közzétételét. Szinte hihetetlen, hogy ezt egyedül Sas Péter hozta össze. Hiszen több száz oldalnyi kéziratot kellett kibetűzni, ezernél több képet kellett nyomdakész állapotba hoznia. Mégis túlzás öt mindkét kötetet szerzőként feltüntetni. A címlap verzióján olvasható a helyes megfogalmazás: „A kötet szöveg- és képanyagát összegyűjtötte, összeállította és szerkesztette Sas Péter”. Ehhez még a „bevezető tanulmányt írta” szókapcsolatot is hozzá lehetett volna fűzni, s így kitenni a címlapra. A könyv terjedelméhez képest kevés a kifogásolnivaló. Azt viszont elsősorban a kiadói szerkesztőnek és a korrektornak kellett volna észrevenni, s a szerzővel egyeztetve helyesbíteni. Az évenként számos kötettel jelentkező szerző – ha tényleg egyedül dolgozik – képtelen elégszer elolvasni a kiadványok szövegét. Nélkülözhetetlenek a jó szemű korrektorkok.

Köpeczi Sebestyén József e kiadványának köszönhetően visszatért szellemi és művészi panteonunkba.

¹Sas Péter: *A heraldikus. Köpeczi Sebestyén József élete és munkássága. I-II., Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2011.*

MOLNÁR PÉTER

A látvány beszkenneleése

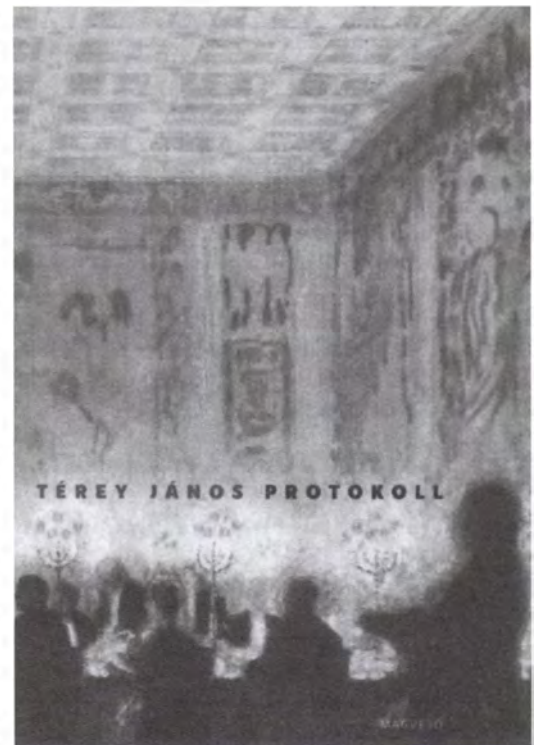
A *Protokoll* verses regény, főhőse Mátrai Ágoston, a magyar külügyminisztérium protokollosztályának vezetője, Byron Don Juanjának, Anyegin, Húbele Balázs vagy a *Paulus* Pál alakjának folytatója: „főlöseges ember”, akinek van státusza, de aki nem találja helyét a világban. Életuntságát, csömörét jól kifejezi a könyv megjelenése óta már sokat idézett passzus: „...rettegem, / Nem az országot, hanem csak lakóit; / Lakói egy részét. Hogy pontosítsak: Lakói 98 százalékát. / Fáraszt a Harmadik Köztársaság.”

A történet kronologikusan következő epizódok füzére, melyek háttérben a 2000-es évek végének napi politikai eseményei, a gazdasági világválság, az influenzajárvány, a gázai háború, a köztársasági elnök Szlovákiából való kitiltása stb. húzódnak meg. Mátrai mindennapjait a munka tölti ki, hivatalos fogadásokat szervez a minisztériumban, a repülőtéren vagy külföldi hivatali utak alkalmával. Munkaideje lejártá után pedig éli a felső középosztály életét: drága vendéglőkben ebédel, zártkörű bulikba, színházba, kiállításokra, lóversenyre jár, bérelt jachttal száguldozik egyedül a Dunán a Római parttól a Batthyány térig.

A *Protokoll* egy kicsit szociográfia is, a szereplői nem lélektanilag hitelesek, nem egyének a maguk egyediségében, hanem ennek a társadalmi rétegnek a tipikus alakjai: a spleenes Mátrai mellett megtaláljuk a sznob színházkritikust, Karányit, Rádlert, a vallásos rajongó ügyvédet, Dorkát, a csinos és kacér sportolónőt, vagy a nagy karriert befutó művészettörténészt, Blankát, Mátrai unokatestvérét, aki egyben a férfi szeretője is lesz. A „főlöseges ember” másik fontos jellemzője szerelmi életének zűrzavarossága. Mátrai életében mindig van szerelmi szál, amely kísérlet arra, hogy megtörje egykedvűségét, de amely minden esetben banális szexuális kalandokba fullad, vagy ha kialakul érzelmi kötődés, az végül „fagyási sebeket” okoz, elhidegüléssé változik.

De vajon a *Protokoll*al Téreynek csak az volt-e a célja, hogy egy társadalmi réteg kritikáját adja, hogy ennek sajátos problémáit fogalmazza meg? Ez minden bizonnyal így van, de a szorosabb olvasás nem mindig támasztja alá ezt a megközelítést. Mert a regény valójában nem

annyira a szereplők lélektani motívációit követi, hanem sokkal inkább hely-, táj-, tárgy-, helyzetleírások füzére, a „globalizált” világ egyféle költői számbavétele, rendezetlen listája. Eltöprenghetünk azon, hogy a *Protokoll* mint cím arra vonatkozik-e, hogy az egyén a formaságok, a fennmaradt, de ma már ostobának tűnő hagyományok bilincsei miatt érzi rosszul magát a bőrében, innen származik-e spleenje, de Térey regénye erre csak kitérő választ ad. Hiszen Mátrai, bár néha valóban szorítónak érzi a diplomácia kötelező formásgait, de végül elfogadja ezek létét: „rájöttem, Kálmán, jót tesz némi függés” – mondja egyik ismerősének. A kérdés sokkal inkább az, hogy a közeget, amely ezer napi aktualitással áraszt el és egy eseményekben kimeríthetetlenül gazdag jelen benyomását kelti, hogyan lehet a költészet nyelvén elmondani? Milyen költészeti formák, formaságok, azaz milyen „protokoll” szükséges ehhez? Mátrai utazásai, budapesti csavargásai során jó megfigyelőnek is bizonyul, mert az ő szemében, és mondhatni, költői látásán keresztül elevenedik meg előttünk a Genezáreti tó („A hegy mögött csillan a Genezáret,/Egy sokkal tengerszerűbb Balaton”), Brüsszel (...nem „vidéki Párizs”: íze van,/Apátsági söríze, *mousselen*-íze/És tehenészlány-puhacombja íze”), vagy akár a magyar főváros, annak jellegzetes élethelyzetek. Térey itt költészetének sajátos nyelvezetét veti be azért, hogy azt a világot, amelynek háttérét RSS-hírfolyamok, előterét a fogyasztói kultúra tárgyai adják, úgy mintázza meg nyelvileg, hogy beleszője a néha erőltetetten szellemeskedő, de gyakran mégis frappáns magyar köznyelvet. Úgy, mint az alábbi idézetben: „Nassolni jó a válság idején./A boldogsághormont a csokoládé/Hizlalja; fényes kedvünk élteti/A kedvesről a fénykép, ő maga,/S a táncparketten tisztól hajnalig/Bizonyos számú boldog BPM./Ha összecseng a gyors szív ritmusával. Mátrai felpörög...” – a partikultúrából vett kroki jó nyelvi minta a regényből. Egy szórakozóhely jelenik itt meg, de leírásába, amelybe bekerülnek a kortárs köznyelv és szleng kifejezései („felpörög”, „boldogsághormon”, „BPM”) Térey a költészet klasszicizáló szófordulatait keveri: „fényes kedv” a „szívvel” való „összecsengés”, „a kedves”. Ez az emelkedett nyelvezet, amelyet a versforma, a rímtelen drámai jambus is támogat, mintegy beoltja a köznyelvet, és így *plaszticitást* kölcsönöz a leírt jelenetnek, bekeretezett képé formálja. Ezen a képen az önmagától a szórakozó helyek káprázatos világába menekülő ember tablóját

látjuk, melyen a depresszió, a melankólia hirtelen mániává, „felpörgéssé” változik.

Ennek a kevert nyelvnek a legszébb példája talán a New York-i álom leírása, amelyben Mátrai a város felépülése előtti Manhattan erdőit látja: „...Egy komplett ökológiai lánc. Ott volt a sűrűség, ahol a Times Square,/Pumák cikáztak benne, szarvasok...”. De talán határa is van ennek a nyelvezetnek, mert néha nehéz eldönteni, hogy a klasszicizáló és modernista nyelv keverése mennyire eredményez komolyan vehető formákat. Mikor Térey „karcsú”-nak nevez egy izraeli pályaudvaron található örkaput, vagy mikor a gázai háborúval kapcsolatban azt kérdi, mi folyik „a békétlen vasak között”, vagy amikor Fruzsinaról, a már említett országgyűlési gyorsírónőről mondja, hogy „leírja magyarok cselekedeteit” – gyakran van olyan érzésünk, hogy inkább nyelvi blödlizéssel van dolgunk.

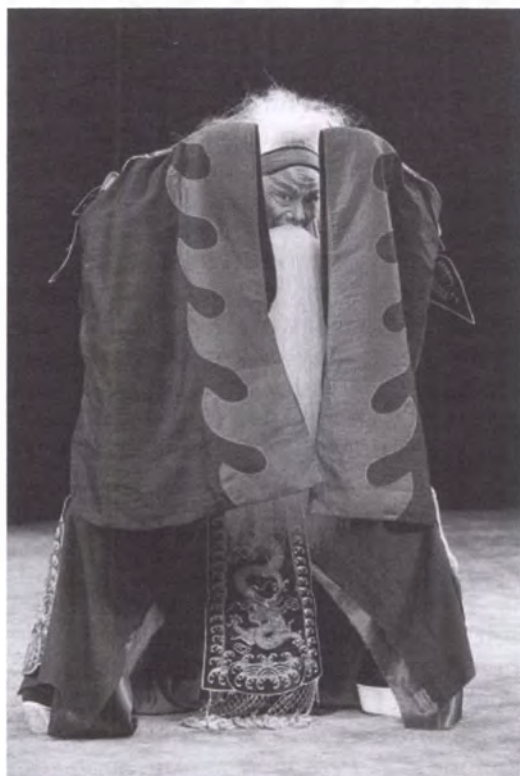
De talán ez is része ennek a kompozíciónak. A *Protokoll* semmiképp sem „mély” lírai alkotás, sokkal inkább valami olyasmihez van köze, ami felületi, ami a dolgok látott felszínéhez kapcsolódik. Térey a *Protokoll*ban annak jár utána, hogy milyen az, ha, mint Mátrai egy maszadai kirándulás során, egyszerűen „szkennelejük” a látványt, ha kezdeni akarunk valamit a mindenhol felénk tölülő képekkel. A válasz pedig egy hatalmas kortárs irodalmi Brueghel-tabló, amely egy elidegenedett emberi kapcsolatokról szóló történet mentén káprázatos leírását adja annak, amit ma globális világnak szoktunk nevezni.

Térey János: *Protokoll* – regény versekben. Magvető, 2010.

KAÁLI NAGY BOTOND

Szeme vérzik, szíve könnyezik

Conectact – e címet viselte az a rendezvénytársulat, amelynek ez esztendő májusának végén – júliusának elején adott helyszínt Marosvásárhely. Ennek keretében a Nagyszebenben tartott színházi fesztivál néhány vendéglőadása érkezett Vásárhelyre, ahol mindeddig nem látott társulatok igen érdekesnek ígérkező és – mint beigazolódt – minőségi előadásait tekinthette meg a nagyjérdemű. Az olasz, brazil és lengyel utcaszínházi produkciókat két kőszínházi előadás követte: Georg Büchner *Woyzeck*-jének dél-koreai, mozgásszínházi feldolgozása és egy annál is különlegesebb produkció: a Pekingi Opera művészei által alapított Contemporary Legend Theatre *Lear királya*. Az intézmény társulatának egy része 1986-ban határozta el, hogy felfrissíti a hagyományos kínai operát, amely – úgy érezték – elavulttá vált. Így született meg a Contemporary Legend Theatre, amely az alapításától kezdődően több meghívást kapott Európába és az Egyesült Államokba. Olyan he-

lyeken vendégszerepelt, mint a londoni Nemzeti Színház, az avignoni fesztivál, avagy a New York-i Lincoln Center. A társulat alapítója Wu Hsing-kuo, Kína egyik leghíresebb színművésze. Ő lép fel a szóban forgó produkcióban is: egyedül. Shakespeare-klasszikus, kínai operaelőadásban, monodrámaként?! Ennél egyebet erdélyi közönség a közelmúltban (és régmúltban) nemigen láthatott...

A fentieket a nézői lélekszám is igazolta: az előadás kezdetére szinte teljesen megtelt a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház nézőtere. Elsötétülől szintér fogadta a bevonuló ezerfejtű szörnyet, a tér közepén egy képzeletbeli fa rozettaszerű, kör alakú, óriási koronájának fényárnyéka rajzolódott ki a semmiből. A fentről szűrődő fény a szintér négy sarkára

helyezett, jókora agyagszobor-torzókat is megvilágította, közöttük jelent meg a király – öregemberként, hagyományos, igen díszes kínai viseletben, torzonborz hajjal, hófehér szakállal. Öregember mivoltával furcsa paradoxonban állt táncszerű, igen expresszív mozgása, amelyet kínai zene kísért, miközben a király énekbeszéddel jelezte kilétét. Az előadás három felvonásra oszlott, az eredeti mű cselekményének vázlatoszerű összefoglalójaként. Az igencsak kifinomult látványvilágú színpadi mikrokozmoszban a főhős a zene és gesztusnyelv segítségével mesélte el Lear király közismert történetét. Az első felvonásban egy részben meg nem írt időben vagyunk, Lear bolyongásainak helyszínén. Bűnbánat és önmarcangolás – a király ráeszmél tetteire, megbánja őket, megtapasztalja azok következményeit, de már késő. Hiába beszél a közönséghez, hiába vár a nézőtől feloldozást. Recitatív énekbeszédét igen bonyolult, kissé túlzó, a hagyományos kínai táncból és harcművészeti elemekből összeszőtt gesztusnyelv kíséri – elnyújtott mozdulatokban, sok ismétlésben, hosszan kitartott szituációkban jelenik meg az önvád és lelkiismeret-furdalás, ezzel együtt pedig az idő visszafordíthatatlanságának tragikum. A helyszínváltásokat snittszerű sötét, majd villámlás jelzi, az önmagát, saját szűklátókörűségét és annak végzetes következményeit keleti stílus kibeszéléssel sajnálatos hős magánya átütő erővel bír. A második felvonás maga a történet, az első felvonás előzménye: Wu Hsing-kuo több szereplőt varázsol a színpadra – itt kezdődik a tulajdonképpeni dráma, Shakespeare műve. Az eredeti *Lear királyt* látjuk, narratív változatban, ugyancsak vázlatosan. Csak a dramaturg (szintén Wu Shing-kuo) számára legfontosabb jelenetekből összeszöve, mégis kerek egészként. Az előadásban megjelenő szereplők pár mondatban mesélik el saját múltjukat, az ok-okozati összefüggéseket, a Lear végzetét megelőző cselekvéseiket. Megelevenedik a király hűséges udvari bolondja, Goneril, majd Cordelia, Edgar, Kent grófja, Gloster grófja. A színművész díszes jelmezeket használ és kevés, de annál hatásosabb eszközt alkalmaz szereplői hitelességének megteremtéséhez. A sötétben látszólag szenvtelenül rejtőző közönséghez szóló kiszólásait, a lélek belső gyötrelmeit darabos és ugyanakkor lehetetlen finomságú koreográfiával kivetítő játék gazdagítja, az egyik szereplőből a másikba való átvedlésnek igen fontos szerep jut. Nem rejtett és gyors, hanem kitartott mozdulatsor, szinte rituálé jellegű – az idő itt fontossá válik, éppen elegendő helyet ad az elmélkedésnek, de lehetetlen né teszi a távolságtartást, az elvonatkoztatást. Mindezt a sötét színpadra döntött és hol kőszikla, hol barlang, hol tengerpart funkciót ellátó agyagtorzók mellett gyönyörű fényjáték kíséri, miközben végig szól a(z élő-) zene. A szereplők saját történetüket sűrítik szavakba és mozdulatsorokba – a sorok sok Shakespeare-

THEÁTRUM

idézetet is tartalmaznak, meglepő harmóniában a keleti hagyományok ihlette környezettel. A fentieket gazdagítja a sejtelenen gyönyörűre sikerült képek sorozata: a havazás-jelenet, avagy a tengerpart sziklái, amelyről a vak Gloster veti magát az óceánba.

A harmadik – és egyben utolsó – felvonás visszatér a kezdetekhez. Ismét a tébolyodott, bolyongó, öreg és királyi státuszát emberi mivoltával együtt elveszített Leart látjuk, aki pár mondatos, önostorozó monológgal búcsúzik. Szavai nem Shakespeare szavai, de tömörítésekbe rejtett, a leglényegesebb kérdéseket boncolgató, a lélek belső tájain születő gondolatai szívbe markolóak. Ki ő és mi a világon a legfontosabb? Ki a legfontosabb? És miért élünk, ha nem találjuk meg...? Miért kell élnünk, ha mindent elveszítettünk már? Lear „szeme vérzik, szíve könnyezik”. És a kör bezárul. Lear története, az emberi hiúság és a hiábavaló vezeklés örök tanmeséje véget ér. A Wu Hsing-kuo által megformált szereplők elmesélték, színpadra varázsolták és el is hitették a történetet. Néhol keleti stílusban elnyújtva, erdélyi, közép-európai érzékszerveink, kultúránk számára eleinte szokatlan, de az észrevétlen idomulással egyenes arányban hitelessé váló, olykor-olykor igencsak megrázó módon és sajátos gesztusnyelven keresztül téve univerzálissá egy ősi, európai mondából eredő történetet. Amelynek lezárultakor az idős, összetört, lányai kegyetlenségébe beletébolyult király nem hal meg. Hanem a sötétbe emelkedik. És a döbbszent csend után felzúg a vastaps.

Contemporary Legend Theater, Peking: William Shakespeare: *Lear király*.

KÓDEX –

A levél, amely most közlésre kerül, magántulajdonban van, tulajdonosa a Szegeden élő dr. Nagy Adám numizmatikus, aki családi örökségként jutott hozzá. A levél címzettje ugyanis az ő nagyapja. Kovrig Károly (1888–1968), a maga idejében és körében jól ismert tordai irodalom- és művészetpártoló értelmiségi. Kenyérkereső foglalkozása szerint a helyi cementgyár tisztviselője volt, de emellett – mint Bágyoni Szabó István írja róla – „a helyi lapok (*Aranyosszék*, *Aranyosvidék*) munkatársa, grafikus”, s egy helyi művésztelep létesítésének szorgalmazója (*Művelődés*, 1982. 6. sz. 23.). A művésztelep, amelyet végül nem sikerült tető alá hoznia, a Tordai hasadékból kapott volna helyet. Művészeti érdeklődése erősítésében alighanem az is szerepet játszott, hogy húga révén a Gross családdal is rokonságban állott – a ma is neves grafikus és festőművész, Gross Arnold Gross Károlynak (sz. 1890) és Kovrig Ilonának a házasságából született. Maga Kovrig Károly elsősorban mégis úgynevezett „kultúrember” volt. Ahogy ma unokája, úgy ő is „mindent”, amiben értéket ismert föl, gyűjtött: könyvek és képek közt élt, s a gyűjteményeivel való foglalkozás adott értelmet mindennapjainak. Valószínűleg ez a minden társadalomban, de kisebbségi körülmények közt kivált oly fontos kulturális szerep volt az, amely megteremtette kapcsolatát Dsida Jenővel.

A levél szövege a következő:

Kolozsvár, 928 aug. 20.

Kedves Károly Bátyám!

Ne nehezteljetelek reám, hogy ezideig nem adtam életjelt magamról, de az volt a tervem, hogy Gyula tisztelendő úrral küldök pár sort s az ő útján teljesítem kéréseidet is.

Gyula azonban legfájdalmasabb meglepetésemre nem jelentkezett, sem sürgönyileg, sem írásban, legkevésbé pedig személyesen. Ezt igen-igen sajnálom és nagyon kérek: szíveskedjél ennek oka felől postafordultával tájékoztatni. Kicsit aggódok is: hátha beteg?

Monostori Kamilló verseit, a Pásztortűz évfolyamát és saját fércelményeimet jelen soraimmal egyidejűleg expedáltatom utánvéttel. Hiszem, lesz annyi bárszed, hogy kiválthatod. Nekem nem lenne, sajnos... –

Könyvembe szerettem volna valami meleg, hálás dedikációt írni, de sajnos, nekem példányom nincsen, megfizetett könyvbe dedikálni pedig „elveimmel” ellenkezik. Ezért szorítkozom autogrammra.

Aronka jól érzi magát, jómagam is, leszámítva egy kis kedélybetegséget. Hálásan gondolunk rátok, akik olyan kellemes két napot szereztek nekünk.

Ismét kénytelen vagyok afölött siránkoznom, hogy Gyula nem adott alkalmat arra, hogy legalább mégegyszer elmondhassam neki mindezt. Most szép az idő itt s nagyon örüdenék, ha előzetes bejelentéssel lerándulnátok Kolozsvárra, – közel van és itt is lehet ám olyan nagy szabású kirándulást csinálni, mint a mienk volt a Tordai hasadékba.

Hogy állsz a gyufaskatulyákkal, akarom mondani az ex librisekkel?

A Nagyságos Asszonynak hálás kézcsókom a kedves vendéglátásért, a jányoknak emlékező üdvözlét.

Kedves Mindnyájatokkal egyetemben barátsággal és szeretettel öllelek

Jenő

A levél autográf tintairás, rajta a címzett följegyzése: *Elment: IX/5 K.* (Utólag idegen kéz, emlékeztetőül, a levél aljára rájegyezte: *Dsida Jenő.*) [...]

Lengyel András: *Egy ismeretlen Dsida-levél.* Forrás, 2012. május

– INDEX

EMBER A ZENE MÖGÖTT „Csak küldöm a jeleket?”

Az életút vége felé gyakran merül fel az alkotóban, hogy ki is fogta azokat a jeleket, amelyeket műveiben foglalva szétküldött a világba? Mert ha senki sem fogta ezeket a jeleket, akkor minden hiábavaló volt; a küzdelem, a fáradság, a bizakodás, a remény, ami a jelek „postázásához” szükségeltetett. A kétség azért merül fel az alkotókban, mert mind ritkábbak lettek a visszajelzések a 20. század folyamán, és lassan szinte teljesen ki is maradtak. Úgy tűnik, üres térbe kiáltjuk be mondanivalónkat. Lemondott az emberiség a gondolatok, eszmék ütköztetéséről, a vélt vagy valóságos igazságokért való jogos kiállás bátorságáról, a harcra pedig már régen teljesen le is szoktunk.

Kiért harcolni, és miért? Úgy véljük, nincs már igazi tétje a dolgoknak. Ez már régen nemcsak kiábrándultságot szült, de közönyt. Még a szeretett dolgok mellett is hidegen, érdektelenül megyünk el. Honegger még kategorikusabban fogalmaz: „... nem magamért aggódok, hanem azokért, akik ezt a hivatást választják, mely napról napra sivárabb lesz, a rutin áldozata. Zenekultúránk vége felé, mely kevéssel előzi csak meg kultúránk végét, világos szemmel kell tekintenünk, úgy, mint a halál elé. Nem vallana éles látásra, ha ezt tagadni akarnánk. Nem használ semmit, ha fellázadunk ellene. Hidegvérűen kell tudomásul vennünk (...). S ha műveink néhány barátnál és kortársnál tetszésre találnak, úgy ez legyen fizetségünk s benső örömünk: ez az egyetlen előjog, amit nem lehet elvenni az alkotótól.”

Az információ-felnevőkben, tehát bennünk, emberekben kereshető a kialakult helyzetért a hiba? De mi magunk is alá vagyunk vetve egy olyan információ-áradásnak, amely a nap minden percére milliószámra ontja ránk a tudnivalókat – a fogkrém-hirdetéstől a legújabb asztrológiai felfedezésekig. Szédületes mennyiségű információból kell kiválasztanunk a nekünk legmegfelelőbbet, és azt meg is kellene őriznünk a következő hasonló információ-vételig, és így lassan egy egységes elemekből álló információláncot kellene kialakítanunk. Ilyen információ-láncot alkothatnak az általunk felfedezett, megszeretett alkotó fő műveinek képzeletünkben egységes képpé összeálló sora. Ehhez hozzátartozik az informá-

cióláncot alkotó művek időnkénti újrakalkulációja és a bennük való elmélyülés élménysora. Kinek van erre ideje, idege, benső kíváncsisága, lelki csöndje? Ilyen jelenséggel tömegméretben igazán csak a zene századában, a nagy 19. században találunk tömeges példát. Az akkori zenehallgatást, zenevágyat, zenei kitárulkozást vettük át a nagy művekkel együtt. Tehát örökségként visszük tovább, nemcsak azt, például, hogy milyen szép egy Brahms-szimfónia, hanem azt is átéljük, hogy az akkoriak milyen lelkesen, idvezülten hallgatták ezeket a remekműveket. A ZENÉT MA IS 19. SZÁZADI LÉLEKKEL HALLGATJUK. És ugyanazokat a jeleket vettük át, amelyeket az akkori hallgató-ság befogadókészsége felismert és szavakba foglalt. Ezek a művekből sugárzott jelek lassan egyetlen jel-fókuszpontban sűrűsödtek össze, amely rendszerint egy műben és annak címében vált ismertté. Ilyen cím a *Für Elise* – amit valahogyan úgy élünk meg, hogy FÜR LELKI TISZTASÁG. Ilyen JEL, Händelre vonatkoztatva, az ALLELUJA-kórus a *Messiásból*. Mozart *Eine kleine Nachtmusikja* is JEL, mindenki azonnal érti és azonosítja a szerző személyével és életművével.

A modern korban is van bőven JELÜNK: Stravinsky *Tűzmadár* című műve a fenomenálisan jellemzőnek bizonyult a század folyamán, úgyszintén Bartók *ALLEGRO BARBARO* című műve is mindent magába foglal szerzőjéről és életművének legbensőbb élménymagjáról. A JEL alkalmadtán lehet egy zenetecnikai kifejezés is: DODEKAFÓNIA, és azonnal mindenki tudja, hogy Schönbergerről van szó, az elméletalkotóról és életművéről.

Lehet egyetlen akkord, mint például a *Trisztán-akkord*, és Wagner szellemiségének egyik nukleáris atommagját képzeljük maguk elé, amiből pillanatok alatt összeáll a Wagner-imázsunk. Ne becsüljük le az ilyen ún. általánosításokat, mert lényegyet hordoznak, JELT, ami mindenben összesűrűsödik. A mai világban felbecsülhetetlen értékű eredmény, ha egy zeneszerzőről életműve alapján egy JEL kitűnik, abból a sok ezerből, amit műveiben felhalmozott. Ezt a JELET mindenki fogja és visszajelzi.

TERÉNYI EDE

Júliusi évfordulók

- 1 – 280 éve született Cornides Dániel irodalomtörténész
70 éve halt meg Léon Daudet francia író
235 éve halt meg Taj Csen kínai filozófus
- 2 – 230 éve született Cesare Arici olasz költő
135 éve született Hermann Hesse német író
180 éve halt meg Matej Holko szlovák író
70 éve halt meg Petrov orosz író
- 3 – 120 éve született Várady Imre olaszországi magyar filológus
- 4 – 460 éve halt meg Romolo Amaseo olasz humanista
385 éve halt meg Thomas Middleton angol író
535 éve született Johannes Turmair bajor történetíró
- 5 – 140 éve született Aage Madelung dán író
- 6 – 50 éve halt meg William Faulkner amerikai író
- 7 – 90 éve született Dér Endre író
530 éve született Andrzej Krzycki lengyel humanista
130 éve született Janka Kupala belorusz költő
- 8 – 120 éve született Richard Addington angol író
170 éve született Berczik Árpád író
110 éve született Alf Lombard svéd nyelvész
190 éve halt meg Percy Bysshe Shelley angol költő
- 9 – 110 éve halt meg Dobsa Lajos író
935 éve halt meg Minamoto no Takatuni japán költő
- 10 – 220 éve született Frederick Marryat angol író
- 11 – 15 éve halt meg Herédi Gusztáv erdélyi író
- 12 – 270 éve halt meg Giovanni Battista Fagioli olasz író
- 13 – 60 éve halt meg Waldebrand Bonsels német író
35 éve halt meg Falu Tamás költő
- 14 – 200 éve halt meg Christian Gottlob Heyne német filológus
85 éve született Szász János erdélyi író

- 15 – 140 éve született Arsag Csobanjan örmény költő
85 éve halt meg Gaston Leroux francia író
- 16 – 160 éve született Adam Szymanski lengyel író
- 17 – 130 éve született Pantazi Ghica román költő
130 éve született Lakatos László író
- 18 – 135 éve született Elinn Pelin bolgár író
130 éve született Manuel Gálvez argentin író
110 éve született Nathalie Sarraute francia író
- 19 – 385 éve halt meg Dirk Rafaelszoon Camphuysen
holland költő
- 20 – 80 éve halt meg René Bazin francia író
150 éve született Paul Bujor román író
- 21 – 100 éve halt meg Andrew Lang skót költő
- 22 – 90 éve halt meg Sara Jeanette Duncan kanadai író
- 23 – 70 éve halt meg Nikola Vapcarov bolgár költő
- 24 – 90 éve született Per Hansson norvég író
- 25 – 85 éve halt meg Matilda Serao olasz író
- 26 – 70 éve született K. Jakab Antal erdélyi kritikus
- 27 – 50 éve halt meg Richard Addington angol író
235 éve született Thomas Campbell skót költő
110 éve született Jaroszlav Alekszandrovics Galam ukrán író
110 éve született Vadnai Károly író
- 28 – 170 éve halt meg Clemens Brentano német író
200 éve született Kriza János erdélyi költő
- 29 – 20 éve halt meg Lucia Demetrius román író
85 éve született Takács Tibor költő
- 30 – 50 éve halt meg Helga Krog norvég író
510 éve halt meg Szógi japán költő
- 31 – 130 éve született Felix Moeschlin svájci író
- ? – 430 éve halt meg Jacques du Mans Peletier francia költő

Butaság

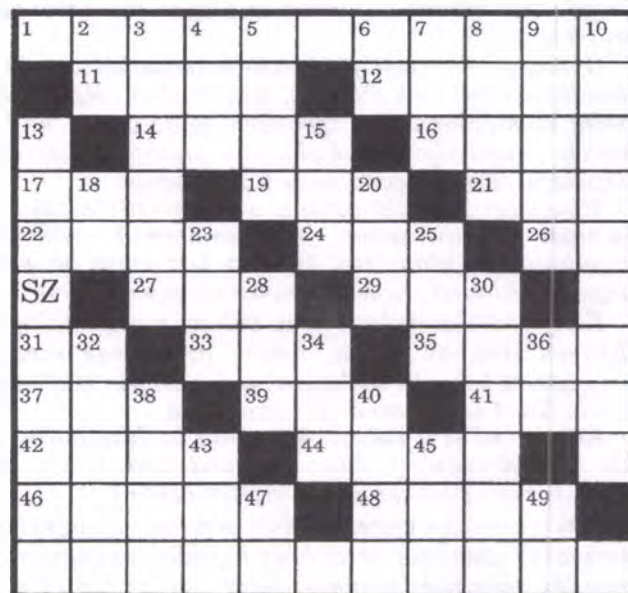
VÍZSZINTES

1. Keleti közmondás első része. 11. Kocka, latinul. 12. Tápláló ital. 14. ... Romána; a legfelsőbb katolikus bíróság. 16. Forradalmár rendőrtisztviselő volt (György). 17. Annál lejjebb. 19. Bécsi nagyszülő! 21. Dezodor, röviden. 22. Egyesület, unió. 24. Motívummal kapcsolatos. 26. Kilonewton, röviden. 27. Kaluga folyója. 29. Harag, latinul. 31. Telekvég! 33. Joskar-...; a mari főváros. 35. Becézett Ildikó. 37. ... Maruth (Traven). 39. Időegység. 41. Hangya, angolul. 42. ... vág; régi gyógymódot alkalmaz. 44. Ház alsó, stabil része. 46. Széprejóra tanít. 48. Keleti táblakép.

FÜGGŐLEGES

2. Éneklő szócská. 3. Kettéharapó. 4. Ismeretterjesztő folyóirat. 5. Észak-atlanti katonai tömb. 6. Gépkocsi, röviden. 7. A kőpénzek szigete. 8. Nagy erővel zúdít. 9. Könnyen becsapható alak. 10. Ugrató, áltató. 13. **Keleti közmondás második, befejező része.** 15. Szappanmárka. 18. Kínai hossz-mérték. 20. Vonatkozó névmás. 23. Elavult hordomérték. 25. Irén beceneve. 28. Lódulj! 30. Gondos, körültekintő. 32. Kutat. 34. Mátka. 36. Dánia csendes része! 38. „A sivatag hajója”. 40. Vél, gondol (népies). 43. Növényi forrázat. 45. Helység Kisbérhez közel. 47. Az Elba medre! 49. Nádszálak!

BOTH LÁSZLÓ

A **HELIKON** 11. számában közölt *Donizetti* című rejtvény megfejtése: *Az ezred lánya; Szerelmi bájital.*

Az oldalt gondozta **NAGY MÁRIA**

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége

BETHLEN GÁBOR
Alap

RMDSZ COMMUNITAS
ALAPÍTVÁNY

TÁMOGATÓ AZ RMDSZ ÉS
A COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY

Primăria și Consiliul

„Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca.”

Kiadványunkat Kolozsvár-Napoca Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja.

Redacția Helikon susține și promovează municipiul la titlul de „Capitală culturală europeană”.

Szerkesztőségünk segíti a Városi Tannácsot az „Európai Kulturális Főváros” cím elnyerésében.

VISIT CLUJ

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN

Főszerkesztő-helyettes: **KARÁCSONYI ZSOLT**Felelős titkár: **SIGMOND ISTVÁN**

Főmunkatárs:

KIRÁLY LÁSZLÓ

SZŐCS ISTVÁN

Szerkesztőség:

DEMETER ZSUZSA: kritika

MÓZES ATTILA: próza

PAPP ATTILA ZSOLT: társművészetek

RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számlatógépes fordítás: NAGY MARLA, nyomtatja a Miskolczi Kis Művelődési központ

A szerkesztőség címe: 400217 Cluj-Napoca, str. Câmpeni 13, Postafiók 245, telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431 577, villámposta: kvari.helikon@gmail.com

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg – kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288 Honlap: www.helikon.ro